

TikTok kao prostor LGBTQ+ inkluzivnosti: digitalna etnografija

Kalšan, Lara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:447777>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**TIKTOK KAO PROSTOR LGBTQ+ INKLUZIVNOSTI:
DIGITALNA ETNOGRAFIJA**

Diplomski rad

Lara Kalšan

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

TIKTOK KAO PROSTOR LGBTQ+ INKLUZIVNOSTI: DIGITALNA ETNOGRAFIJA

Diplomski rad

Lara Kalšan

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marija Bartulović

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	Konceptualni okvir rada	2
2.1.	<i>Seksualna orijentacija i seksualni identitet.....</i>	2
2.2.	<i>Rodni identitet.....</i>	5
2.3.	<i>LGBTQ+ zajednica.....</i>	6
2.4.	<i>Povijest LGBTQ+ zajednice</i>	7
2.5.	<i>Diskriminacija LGBTQ+ osoba.....</i>	8
2.6.	<i>Razvoj LGBTQ+ identiteta</i>	12
2.7.	<i>Coming out proces</i>	15
2.8.	<i>LGBTQ+ zajednica u Hrvatskoj.....</i>	17
2.9.	<i>LGBTQ+ zajednica na društvenim mrežama</i>	20
2.10.	<i>LGBTQ+ zajednica na TikToku.....</i>	22
3.	Metodologija istraživanja.....	24
3.1.	<i>Predmet i cilj istraživanja.....</i>	24
3.2.	<i>Istraživačka pitanja.....</i>	24
3.3.	<i>Način provedbe istraživanja</i>	24
3.4.	<i>Uzorak.....</i>	24
3.5.	<i>Postupci i metode istraživanja</i>	25
3.6.	<i>Obrada podataka</i>	26
3.7.	<i>Etički aspekti istraživanja.....</i>	26
3.8.	<i>Ograničenja istraživanja</i>	26
4.	Analiza i interpretacija rezultata	27
4.1.	<i>Borba protiv diskriminacije</i>	27
4.1.1.	<i>Heteronormativnost.....</i>	29
4.2.	<i>Coming out proces</i>	31
4.2.1.	<i>Manjak podrške roditelja</i>	33
4.3.	<i>Razvoj identiteta.....</i>	34

4.3.1.	<i>Reprezentacija</i>	37
4.4.	<i>Podrška zajednice</i>	38
4.4.1.	<i>Sigurni prostor</i>	39
5.	Rasprava	41
6.	Zaključak	45
7.	Literatura	46
8.	Prilozi	54

TikTok kao prostor LGBTQ+ inkluzivnosti: Digitalna etnografija

Sažetak

Društvene mreže imaju potencijal za stvaranje sigurnih prostora inkluzivnosti za članove LGBTQ+ zajednice koje ne mogu uvijek pronaći u stvarnome svijetu. Tijekom pandemije bolesti COVID-19 digitalna platforma TikTok uvelike je porasla u popularnosti te su LGBTQ+ osobe na njoj stvorile zajednicu za pružanje podrške i pomoći, davanje savjeta, širenje informacija, opovrgavanje stereotipa i borbu protiv diskriminacije. Cilj je ovog rada istražiti potencijal TikToka kao platforme za poučavanje o LGBTQ+ zajednici, promicanje pozitivnih stavova o njoj i stvaranje sigurnog online prostora za slobodno izražavanje LGBTQ+ osoba. U radu se postavljaju definicije LGBTQ+ termina te se objašnjavaju procesi razvoja LGBTQ+ identiteta. Predstavljaju se dosadašnja relevantna istraživanja načina na koje LGBTQ+ osobe koriste društvene mreže, a dio se rada pobliže usmjerava na TikTok. Kvalitativno se istražuje potencijal TikToka u stvaranju prostora inkluzivnosti metodom digitalne etnografije, a rezultati su analizirani kroz tematsku analizu. U analizi se predstavljaju četiri glavne teme kojih se najviše dotiču LGBTQ+ korisnici TikToka: borba protiv diskriminacije, *coming out* proces, razvoj identiteta i podrška zajednice. Rezultati pokazuju da TikTok pruža slobodu izražavanja svojih mišljenja i svog identiteta te služi kao prostor inkluzivnosti za LGBTQ+ zajednicu, no primjene ovih saznanja izvan digitalne sfere otvaraju put novim istraživanjima.

Ključne riječi: TikTok, LGBTQ+ zajednica, društvene mreže, inkluzivnost

TikTok as a Space of LGBTQ+ Inclusivity: A Digital Ethnography

Abstract

Social media platforms have the potential to create inclusive safe spaces for members of the LGBTQ+ community which they cannot always find in the real world. During the COVID-19 pandemic, one digital platform – TikTok – has greatly grown in popularity, so LGBTQ+ people have created a community on there meant to provide support and help, share advice, spread information, challenge stereotypes and fight discrimination. The aim of this paper is to explore the potential of TikTok as a platform for teaching about the LGBTQ+ community, promoting positive attitudes about it and creating a safe online space for free expression of LGBTQ+ people. This paper includes definitions of LGBTQ+ terms and explanations of LGBTQ+ identity development. Current relevant research on the ways in which LGBTQ+ people use social media platforms is presented, and part of the work focuses more closely on TikTok. TikTok's potential in creating an inclusive space is qualitatively researched using the method of digital ethnography, while the results are analysed through thematic analysis. The analysis presents four main topics that LGBTQ+ users of TikTok address the most: fight against discrimination, process of coming out, identity development and community support. The results show that TikTok provides the freedom to express your own opinion and identity and serves as a space of inclusivity for the LGBTQ+ community, but the ways in which these findings are to be applied outside of the digital sphere open the door for new research.

Key words: TikTok, LGBTQ+ community, social media, inclusivity

1. Uvod

U modernom digitalnom dobu platforme društvenih mreža revolucionirale su način na koji se pojedinci izražavaju, povezuju s drugima i prikazuju vlastiti identitet. Jedna od takvih platforma je TikTok koji je privukao pozornost svojim inovativnim pristupom uz kratke videozapise koji korisnicima omogućuju da dijele svoja iskustva i komuniciraju s raznolikom globalnom publikom. TikTok je postao i posebno zanimljiv prostor za LGBTQ+ zajednicu jer služi za promicanje LGBTQ+ kulture kao alat za poticanje LGBTQ+ osoba na izražavanje vlastitih stavova i širenja LGBTQ+ pokreta (Romadlon i sur., 2022). U kontekstu seksualne pedagogije uloga TikToka kao platforme koja potiče LGBTQ+ inkluzivnost postaje posebno vrijedna pažnje. U ovome se radu metodom digitalne etnografije istražuje kako TikTok služi za promicanje inkluzivnosti, samoizražavanja i stvaranja zajednice unutar LGBTQ+ populacije. Motivacija za istraživanje ove teme nastala je iz činjenice da društvene mreže posljednjih godina igraju ključnu ulogu u preoblikovanju društvenih percepcija i stavova prema seksualnim i rodnim identitetima. To su dokazala istraživanja Facebooka (Lucero, 2017), YouTubea (Levinson i sur., 2020), Tumblra (Byron i sur., 2019) te TikToka (Hiebert i Kortess-Miller, 2021; Sainsbury, 2021; Claytor, 2021; Olivares-García, 2022). Primijetila sam da je LGBTQ+ zajednica, povijesno marginalizirana i često stigmatizirana, iskoristila potencijal *online* prostora za izazivanje normi, davanje glasa manjinskih skupinama te stvaranje mreže podrške. Sposobnost TikToka da olakša samopredstavljanje kroz kreativni sadržaj, zajedno sa sposobnošću algoritma da poveže korisnike s pojedincima koji isto razmišljaju, dovela je do pojave jedinstvenih digitalnih zajednica. Kroz analizu videozapisa u ovom će se istraživanju analizirati potencijal TikToka za stvaranje prostora inkluzivnosti, prihvaćanja, poučavanja i osnaživanja te može li to rezultirati preoblikovanjem percepcije LGBTQ+ identiteta, kako *online*, tako i u stvarnosti. Nakon uvodnih razmatranja slijedi poglavlje „Konceptualni okvir rada“ koje donosi pregled ključnih pojmova i koncepata relevantnih za daljnju teorijsku razradu teme i njeno empirijsko istraživanje.

2. Konceptualni okvir rada

2.1. *Seksualna orijentacija i seksualni identitet*

Prije razmatranja LGBTQ+ inkluzivnosti za kontekst je ovoga rada važno odrediti pojmove seksualne orijentacije i seksualnog identiteta. Seksualna orijentacija definirana je kao „trajni uzorak emocionalne, romantične i/ili seksualne privlačnosti prema muškarcima, ženama ili oba spola“ (American Psychological Association (APA), 2008, str. 1). Osim toga, seksualna se orijentacija odnosi i na „osjećaj identiteta osobe utemeljen na tim privlačnostima, povezanim ponašanjima te članstvu u zajednici drugih koji dijele te privlačnosti“ (APA, 2008, str. 1). Pri definiranju seksualne orijentacije važno je naglasiti razliku između spola i roda. U Hrvatskoj se termini „spol“ i „rod“ često koriste kao sinonimi, pri čemu se značenje roda zasjenjuje korištenjem termina „spol“, no važno ih je razgraničiti jer nisu međusobno zamjenjivi. Prema Pojmovniku rodne terminologije prema standardima Europske Unije, spol određuju „biološke značajke koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce“ (Borić, 2007, str. 87). Rod se odnosi na „društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se mijenjaju s vremenom i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura“ (Borić, 2007, str. 72).

Seksualni identitet definiran je kao „termin koji pojedinac pripisuje sebi na temelju najvažnijih seksualnih aspekata vlastitog života – poput seksualne privlačnosti, fantazija, želja, ponašanja i odnosa“ (Savin-Williams, 2011, str. 671). Razlika između seksualnog identiteta i seksualne orijentacije je u tome da seksualna orijentacija nije nešto što pojedinac izabire, dok većina navodi da može izabrati i mijenjati svoj seksualni identitet (Savin-Williams, 2011). Konik i Stewart (2004) u istraživanju razvoja seksualnog identiteta zaključuju da su pripadnici seksualnih manjina svoj identitet smatrali istaknutim dijelom sebe čiji je razvoj uključivao naporan i svjestan proces. Osim toga, sudionici pripadnici seksualnih manjina istaknuli su važnost podrške ili uzora za razvoj seksualnog identiteta (Konik i Stewart, 2004). Katz-Wise (2014) u svome istraživanju seksualne fluidnosti dolazi do rezultata da više žena od muškaraca prijavljuje seksualnu fluidnost u doživljaju privlačnosti, no bez značajnih rodni razlika. Ipak, autorica navodi da seksualna fluidnost u privlačnosti nije bila povezana s vremenom dostizanja prekretnica u razvoju seksualnog identiteta, iako su žene neke prekretnice dostigle kasnije od muškaraca. Osim toga, seksualno fluidne žene koristile su niz seksualnih identiteta, dok se većina seksualno fluidnih muškaraca identificirala kao gej (Katz-Wise, 2014). Rosario i sur. (2006) kroz longitudinalno istraživanje

promjena u seksualnom identitetu zaključuju da se identitet većine mladih gej muškaraca i lezbijki s vremenom ne mijenja. Autori su također otkrili da ti sudionici imaju bolje rezultate u integraciji seksualnog identiteta, tj. da su sigurniji u njega, osjećaju se ugodnije u svom identitetu te ga više prihvaćaju, više sudjeluju u LGBTQ+ orijentiranim društvenim aktivnostima, imaju pozitivnije stavove prema homoseksualnosti te su voljni drugima otkriti svoj identitet (Rosario i sur., 2006). Modeli razvoja seksualnog identiteta objasniti će se u daljnjim poglavljima.

No što određuje seksualnu orijentaciju? Znanstvenici se ne mogu složiti oko jednog primarnog uzroka, no najčešće se u obzir uzimaju biologija (geni i hormoni) i sociologija (odgoj i okolina) pa se većina slaže da uzrok leži u interakciji ova dva čimbenika (Lipkin, 1999, prema Meyer, 2009). Američka psihološka asocijacija (APA, 2008) navodi tri kategorije seksualne orijentacije:

1. Heteroseksualnost (emocionalna, romantična ili seksualna privlačnost prema osobama suprotnog spola)
2. Homoseksualnost (emocionalna, romantična ili seksualna privlačnost prema osobama istog spola)
3. Biseksualnost (emocionalna, romantična ili seksualna privlačnost prema muškarcima i ženama).

Važno je istaknuti da različite kulture i osobe koriste različite termine za osobe određene seksualne orijentacije ili za sebe same, no u Sjedinjenim Američkim Državama uvriježeni termini su lezbijke (žene koje privlače žene), gej muškarci (muškarci koje privlače muškarci) te biseksualne osobe (muškarci ili žene koje privlače oba spola) (APA, 2008). Meyer (2009) proširuje navedene kategorije te predstavlja četiri kategorije seksualne orijentacije:

1. Aseksualnost (nema privlačnosti prema drugim osobama)
2. Pan-/omni-/biseksualnost (privlačnost prema nekim članovima svih/oba spola u različitim mjerama)
3. Heteroseksualnost (privlačnost prema osobama različitog spola)
4. Homoseksualnost (privlačnost prema osobama istog spola).

Priebe i Svedin (2012) navode da se aseksualnost rijetko uključuje u istraživanjima seksualne orijentacije mladih te napominju da adolescenti koji se u istraživanjima izjasne kao

aseksualni ponekad kasnije u životu razvijaju privlačnost prema istom ili drugom spolu. Aseksualnost se često izostavlja kod nabiranja seksualnih orijentacija upravo zbog činjenice da aseksualne osobe ne osjećaju privlačnost prema drugima, no zbog toga je ova skupina marginalizirana i nevidljiva. Svaka je aseksualna osoba različita te ima različita shvaćanja seksualnosti, intimnosti i bliskosti. U Pojmovniku LGBT kulture aseksualne se osobe dijele na romantične i aromantične, pri čemu se romantične osobe „zaljubljuju i doživljavaju druge osobe privlačnim, imajući potrebu za nekom vrstom fizičke bliskosti (koja isključuje seksualne aktivnosti)“, dok aromantične osobe „nemaju ono što nazivamo romantičnim željama kad su u pitanju međuljudski odnosi“ (Čaušević i sur., 2012, str. 38). Ipak, seksualnost je fluidna i svaki je pojedinac doživljava drugačije pa svaka aseksualna osoba ima drugačiju definiciju svoje seksualne orijentacije i sama postavlja granice bliskosti i intimnosti.

Barker i sur. (2012) kažu da je biseksualnost široki pojam koji može uključivati osobe koje privlače muškarci i žene, osobe koje većinom, no ne isključivo, privlači jedan spol, osobe koje imaju fluidne i promjenjive seksualne identitete, osobe koje privlače drugi bez obzira na rod te osobe koje ne prihvaćaju ideju da postoje samo dva roda te da ljude privlači samo jedan, drugi ili oba. Kao što je navela Meyer (2009) termin biseksualnost u bliskom je odnosu s terminima panseksualnost i omniseksualnost. Omniseksualnost se odnosi na osobe koje privlače svi rodovi na rodnom spektru, a prema nekima se može koristiti kao sinonim za panseksualnost (Eisner, 2013; Okoli i sur., 2017, prema Hayfield, 2020). Panseksualnost se također odnosi na osobe koje privlače svi rodovi na rodnom spektru ili osobe bez obzira na rod (Elizabeth, 2016; Gonel, 2013, prema Hayfield, 2020). Činjenicu da se omniseksualnost i panseksualnost ponekad koriste kao istoznačni pojmovi podupiru i korijeni ovih dviju riječi. Naime, Eisner (2013) objašnjava da „pan“ na grčkom jeziku znači „sve“, baš kao i „omni“ na latinskom.

Homoseksualnost je privlačnost prema osobama istog spola, a homoseksualne se osobe nazivaju gej muškarcima i lezbijkama. Prema GLAAD (bez dat.-a) termin „homoseksualan“ zastarjeli je klinički pojam te se smatra pogrdnim i uvredljivim. Simbol gej i lezbijskog pokreta je zastava duginih boja. Prema američkom popisu stanovništva iz 2000. godine pretpostavlja se da je od 5,5 milijuna parova koji žive zajedno, no nisu u braku, svaka deveta osoba u istospolnoj vezi (APA, 2008).

2.2. Rodni identitet

Osim na temelju seksualnog identiteta, pripadanje LGBTQ+ zajednici određuje se i na temelju rodnog identiteta, tj. LGBTQ+ zajednici pripadaju i osobe čiji rodni identitet ne odgovara onome koji im je bio pripisan rođenjem. Rodni identitet definiran je kao „vlastito rodno određenje i izražavanje, koje ne mora nužno ovisiti o spolu koji je upisan rođenjem, dakle rodni je identitet neovisan o biološkom spolu osobe“ (Borić, 2007, str. 78).

Transrodne su osobe one koje „kroz individualni konstrukt identiteta, trajnog ili promjenjivog karaktera, izražavaju, niječu i/ili nadilaze društveno zadane i oblikovane spolne i rodne norme i uloge“ (Borić, 2007, str. 94). Nadalje, transrodne se osobe mogu samoidentificirati kao „muške, ženske ili onkraj obje mogućnosti koja se ne povezuje s pripisanom 'rodnošću' kao ni s konvencionalnim određenjima muškog ili ženskog roda“ (Borić, 2007, str. 94). Važno je naglasiti da transrodnost ne ovisi o fizičkom izgledu ni medicinskim zahvatima, već se osoba može identificirati kao transrodna onog trenutka kad shvati da joj se rodni identitet ne poklapa sa spolom koji joj je određen rođenjem (GLAAD, bez dat.-a). Tjelesna tranzicija proces je prilagodbe izgleda i obilježja tijela transrodnih osoba kako bi bolje reflektirali svoj rodni identitet, a može biti hormonalna i/ili kirurška, tj. operativna (Zagreb Pride, bez dat.). Operativni zahvat na spolnim karakteristikama naziva se operacija prilagodbe spola, a njome se može prilagoditi jedna tjelesna karakteristika ili njih više (Zagreb Pride, bez dat.). Tranzicija je kompleksni proces koji se odvija tijekom dužeg vremena i drugačija je za svaku osobu, a uključuje i socijalnu tranziciju (otkrivanje svog identiteta obitelji, korištenje drugačijeg imena i zamjenica, drugačiji način odijevanja i sl.) i legalnu tranziciju (promjena imena i/ili spola na službenim dokumentima) (GLAAD, bez dat.-b).

Borić (2007) transseksualne osobe razlikuje od transrodnih i opisuje ih kao osobe koje žele promijeniti ili su već promijenile svoj spol kako bi izrazile vlastiti spolni ili rodni identitet i osjećaj sebe. Ipak, prema GLAAD (bez dat.-b) termin „transseksualan“ nastao je u medicinskim i psihološkim zajednicama, ali su ga transrodne osobe odbacile i zamijenile terminom „transrodan“. Danas se smatra zastarjelim i pogrdnim zato što „reflektira cis centričnu predodžbu o transrodnim osobama koje su 'u potpunosti' promijenile svoje tijelo da izgleda sasvim kao 'muško' ili 'žensko', ili pak cis centrično očekivanje da sve trans osobe tome zapravo teže“ (Zagreb Pride, bez dat.). Transrodne osobe slobodno odlučuju o tome koji će dio sebe promijeniti pa neke osobe samo koriste druge zamjenice, neke mijenjaju ime, neke uzimaju hormone, a neke se podvrgavaju

operativnim zahvatima (Zagreb Pride, bez dat.). Zato se termin „transrodan“ koristi kao krovni pojam za sve osobe koje se ne uklapaju u normativne odnose između spola i roda (Seidman i sur., 2006).

Interseksualna se osoba „rađa nedefiniranim, izričito ženskim ili muškim, spolnim obilježjima, pri čemu se odstupanja mogu manifestirati na razini kombinacije kromosoma, gonada, hormona i/ili spolnih organa“ (Borić, 2007, str. 32).

2.3. LGBTQ+ zajednica

Osobe čiji su seksualni i/ili rodni identitet drugačiji od onih pretpostavljenih rođenjem i društvenim normama, tj. neheteroseksualni i necisrodni identiteti, smatraju se članovima LGBTQ+ zajednice. Termin LGBT zajednice prvi se put spominje tek 90-ih godina 20. stoljeća, a ona je stvorena zbog zajedničkih interesa pojedinih diskriminiranih zajednica (Čaušević i sur., 2012). U ovome će se radu kratica LGBTQ+ koristiti kao krovni termin za sve rodne i seksualne identitete iako postoji više inačica ovog akronima poput LGBT, LGBT+, LGBTQIA+, LGBTIQ+ i GLBT. Sve ove kratice podrazumijevaju lezbijke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, interseksualne, *queer*, *questioning* (osobe koje preispituju svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet), aseksualne i nebinarne osobe (Lesbian & Gay Community Services Center, bez dat.). Znak plusa označava sve ostale neheteroseksualne i necisrodne identitete (GLAAD, bez dat.-a). Cisrodne su osobe „one čiji se rodni identitet podudara sa spolom koji im je pripisan rođenjem“ (Milković i Štambuk, 2019, str. 285).

Termin *queer* ponekad se koristi kao krovni termin za različite seksualne orijentacije i identitete. Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije naznačuje da se terminom *queer* opisuje „homoseksualnu, biseksualnu, transrodnu i interseksualnu zajednicu kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život izvan heteroseksualnih patrijarhalnih normi“ (Borić, 2007, str. 63). Termin *queer* također obuhvaća „propitivanje i/ili odbijanje nametnutih normi patrijarhalne tradicije, a zalaže se za kreiranje prostora, kulture i izražavanja koji nadilaze strogo definirane heteroseksualnu ili LGBT seksualnost i/ili „ženske“ i „muške“ spolove/rodove, a omogućuje samodefiniranje vlastite seksualnosti“ (Borić, 2007, str. 63).

LGBTQ+ se zajednica kroz podršku, aktivizam, analizu, promišljanja, dijalog, rasprave, zagovaranje i jačanje kreće prema cilju ostvarenja temeljnih ljudskih prava te dostizanju potpune pravne jednakosti svih osoba u zakonskom smislu, ali i svakodnevnom životu (Čaušević i sur., 2012).

2.4. Povijest LGBTQ+ zajednice

LGBTQ+ zajednica ima bogatu povijest, no netolerancija i neprihvatanje koje je prožimaju vidljivi su i danas. Mađarski novinar i borac za ljudska prava Karl-Maria Kertbeny prvi uvodi pojam homoseksualnosti tijekom borbe za ukidanje zakonske kazne zbog istospolnih odnosa (Borić, 2007). Politički početak suvremenog gej i lezbijskog pokreta obilježila je policijska racija njujorškog gej bara Stonewalla 1969. godine, nakon koje je 1970. uslijedila prva Povorka ponosa u Sjedinjenim Američkim Državama (Čaušević i sur., 2012). Godine 1974. Američka psihijatrijska asocijacija miče homoseksualnost iz Dijagnostičko-statističkog priručnika za mentalne poremećaje (Čaušević i sur., 2012).

U Hrvatskoj se prva Povorka ponosa održala 2002. godine u Splitu (Borić, 2007). Hrvatska liječnička komora i Hrvatsko psihijatrijsko društvo homoseksualnost smatraju varijacijom ljudske seksualnosti od 1973. godine, a 1977. godine dekriminaliziran je zločin „protuprirodnog bluda“, koji se odnosio samo na odnose među muškarcima jer se istospolni odnosi među ženama nisu smatrali ozbiljnom seksualnosti (Borić, 2007). Iako donosi samo simbolična prava, *Zakonom o istospolnim zajednicama* koji je Hrvatski sabor donio 2003. godine uređuje se pravni okvir istospolnih zajednica te kao takav predstavlja prvo zakonsko priznavanje LGBTQ+ zajednice i njihovih prava u Hrvatskoj (Borić, 2007).

Termin „transseksualnost“ prvi je smislio Marcus Hirschfield 1923. godine, a prve operacije transseksualnih osoba izvršene su 1912. godine iz ženskog u muški spol te 1920. iz muškog u ženski (Čaušević i sur., 2012). Prvi javni *coming out* transseksualne osobe dogodio se 50-ih godina 20. stoljeća kad je Christine Jorgensen iz SAD-a u Danskoj izvršila operaciju prilagodbe spola (Čaušević i sur., 2012). U SAD-u se 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća osnivaju prve klinike i specijalistički programi za transseksualnost te se transseksualnost stavlja na popis

poremećaja spolnog identiteta i identificira kao poremećaj rodnog identiteta (Čaušević i sur., 2012).

2.5. *Diskriminacija LGBTQ+ osoba*

Činjenica da se članovi LGBTQ+ zajednice u stvarnom svijetu često suočavaju s diskriminacijom i govorom mržnje pokazuje da nisu prihvaćeni kao ravnopravni članovi društva na temelju svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta. Takvo se ponašanje uviđa i na internetu pa situacija u svijetu društvenih mreža nije mnogo drugačija. Mnoga istraživanja potvrđuju tu činjenicu te razotkrivaju posljedice koje diskriminacija i homofobija imaju na život i mentalno zdravlje LGBTQ+ osoba.

Homofobija podrazumijeva „diskriminaciju na temelju seksualne orijentacije, predrasude, a često i nasilje prema homoseksualnosti“ (Kramarae i Spender, 2000, str. 992). Pojam homofobije smislio je George Weinberg, psihoterapeut koji se sam izjašnjavao kao homoseksualna osoba, opisujući homofobiju kao „strah od bivanja u blizini homoseksualaca“ (Bullough, 2015, str. 1). Homofobija kao strah očituje se u diskriminacijskim stavovima prema LGBTQ+ osobama, a oni proizlaze iz neutemeljenih i štetnih stereotipa. Jedan je od temeljnih izvora homofobnih stavova mišljenje da homoseksualci narušavaju spolni i rodni poredak koji je navodno uspostavljen prirodnim zakonom ili ga je uspostavio Bog, a najčešće su mete diskriminatornih napada osobe čije se ponašanje shvaća kao netipično poput ženstvenosti kod homoseksualnih muškaraca i muškosti kod homoseksualnih žena (Bullough, 2015). Prema Kramarae i Spender (2000), postoji temeljna veza između homofobije i seksizma zbog toga što heteroseksualnost pretpostavlja određene rodne uloge. Iz takvog stajališta nastaje heteronormativnost koja se definira kao hegemonijski sustav normi, diskursa i praksi koji heteroseksualnost smatra prirodnom i superiornom u odnosu na sve druge seksualne identitete (Robinson, 2016). Heteronormativni standardi koji legitimiziraju diskriminaciju seksualnih manjina postoje u većini društvenih institucija uključujući religiju, obitelj, obrazovanje, medije, zakon te državu, a marginaliziranim pojedincima uskraćen je i pristup bračnoj zajednici jer se njihovi odnosi smatraju manje vrijednima od heteroseksualnih (Robinson, 2016). Iz heteronormativnosti proizlazi heteroseksizam, a definira se kao „oblik društvene diskriminacije koji se zasniva na pretpostavci da je heteroseksualnost

jedini 'normalni i prihvatljiv način življenja'“ (Borić, 2007, str. 30). Iz navedenog proizlazi osnova za diskriminaciju svih neheteroseksualnih osoba, uključujući homofobiju.

Bifobija se odnosi na negativne stavove i ponašanja prema biseksualnim osobama ili osobama koje privlači više od jednog roda (Barker i sur., 2012). Biseksualne osobe često su žrtve diskriminacije zato što se biseksualnost ponekad smatra tranzicijskim identitetom prema homoseksualnosti, a takva se vrsta diskriminacije naziva bifobija (Čaušević i sur., 2021). Prema Barker i sur. (2012), najčešći oblici bifobije su:

- poricanje biseksualnosti – preispitivanje postojanja iskreno biseksualnih muškaraca ili stav da su biseksualne osobe samo zbunjene oko svoje seksualne orijentacije
- nevidljivost biseksualnosti – pretpostavka da su ljudi heteroseksualni ili homoseksualni te pretpostavljanje seksualne orijentacije osobe na temelju njihovog trenutnog partnera
- isključivanje biseksualnosti – zanemarivanje problema specifičnih za biseksualne osobe u razgovorima o LGBTQ+ zajednici ili uključivanje biseksualnih osoba u istraživanjima, no svrstavanje njihovih odgovora pod homoseksualne
- marginalizacija biseksualnosti – manjak uključivanja biseksualnih osoba u politici i praksi te davanje prioriteta homoseksualnim problemima u odnosu na biseksualne
- negativni stereotipi – pretpostavka da su biseksualne osobe promiskuitetne, da šire bolesti, da ne mogu biti u monogamnoj vezi ili da su seksualno raspoložive svima.

Aseksualne se osobe, kao i drugi članovi LGBTQ+ zajednice, suočavaju s diskriminacijom jer se na aseksualnost ponekad gleda kao na „tjelesnu disfunkciju, posljedicu traume ili prikrivanje homoseksualnosti“ (Čaušević i sur., 2012, str. 39). Ponekad se i od strane ostalih seksualnih manjina aseksualnost ne smatra iskrenom seksualnom orijentacijom, a stereotipi koji se vežu uz aseksualne osobe tiču se socijalne nepovezanosti gdje se doživljavaju kao neprivlačne osobe koje zanima samo znanost (Čaušević i sur., 2012).

Transfobija se temelji na tradicionalnim stavovima o biološkom spolu i društvenom rodu (Lombardi, 2009). Način na koji se transrodna osoba predstavlja može utjecati na njezina iskustva s diskriminacijom, tj. osoba koja godinama koristi hormone ili se podvrgla operativnim zahvatima i promijenila izgled može doživjeti manje diskriminacije (Lombardi, 2009.) Transfobija se očituje

i u nemogućnosti pristupa određenim uslugama poput uzimanja hormona u zatvorima, ulaska u skloništa ili državnog financiranja operacije (Seidman i sur., 2006).

Rezultati istraživanja Almeide i sur. (2009) u Bostonskim srednjim školama pokazuju da se učenici koji su članovi LGBTQ+ zajednice češće suočavaju s percipiranom diskriminacijom od heteroseksualnih i netransrodnih učenika (31,3 % u odnosu na 6,4 %), a ističe se i da se s diskriminacijom suočava 50 % LGBTQ+ dječaka u odnosu na 25 % LGBTQ+ djevojaka. Osim toga, kod LGBTQ+ učenika češće se pojavljuju simptomi depresije, samoubilačke misli te samoozljeđivanje nego kod heteroseksualnih i netransrodnih učenika (Almeida i sur., 2009). Ovim se istraživanjem došlo do zaključka da percipirana diskriminacija na temelju seksualne orijentacije uvelike utječe na pojavu simptoma depresije kod LGBTQ+ dječaka te umjereno kod LGBTQ+ djevojaka u odnosu na učenike koji nisu doživjeli diskriminaciju (Almeida i sur., 2009). Lombardi i sur. (2002) provode istraživanje diskriminacije nad transrodnim osobama, a rezultati pokazuju da je više od polovice ispitanika tijekom života bilo žrtva uznemiravanja ili nasilja, a četvrtina ih je doživjela nasilni incident. Ispitanici su doživjeli i ekonomsku diskriminaciju na radnom mjestu u obliku otkaza, zastrašivanja, narušavanja privatnosti ili uznemiravanja od strane nadležnih ili kolega (Lombardi i sur., 2002). Mlade transrodne osobe češće su žrtve diskriminacije od starijih, što može rezultirati izbacivanjem iz obiteljskog doma, a zbog toga postoji veća vjerojatnost pokušaja samoubojstva, zlouporabe droga ili napuštanja školovanja (Lombardi i sur., 2002).

Uz diskriminaciju veže se pojam manjinskog stresa. Prema Meyer (2003) manjinski stres definira se kao viša razina stresa kojoj su izloženi pojedinci iz stigmatiziranih društvenih kategorija zbog svog manjinskog položaja u društvu. Uzrok tome su dominantna kultura te društvene strukture i norme koje obično ne odražavaju iskustva manjinskih skupina (Meyer, 2003). Prema Meyer (2007) manjinski stres leži na pretpostavkama da je:

1. jedinstven – pridonosi općim stresorima koje doživljavaju svi ljudi te stoga stigmatizirane osobe trebaju više truda kod prilagodbe od onih koji nisu stigmatizirani
2. kroničan – povezan s relativno stabilnim temeljnim društvenim i kulturnim strukturama

3. društveno utemeljen – proizlazi iz društvenih procesa, institucija i struktura koje nadilaze pojedince, a ne iz događaja koje karakteriziraju opći stresori ili biološke, genetske ili druge nedruštvene osobine.

Meyer (2007) predlaže model manjinskog stresa LGB osoba koji prikazuje načine suočavanja sa stresom te njegov utjecaj na mentalno zdravlje osobe. Manjinski stres postoji u općim uvjetima okoline koji mogu uključivati prednosti i nedostatke poput socioekonomskog statusa, a važan aspekt je manjinski status osobe (Meyer, 2007). Uvjeti okoline osobe izlažu stresorima, što uključuje opće stresore poput gubitka posla ili smrti bliske osobe te manjinske stresore koji su jedinstveni članovima manjinskih skupina poput diskriminacije pri zapošljavanju (Meyer, 2007). Meyer (2007) daje primjer iskustva nasilja protiv homoseksualnih osoba koje utječe na povećani oprez i očekivanje odbacivanja te navodi da manjinski status često uzrokuje osobnu identifikaciju s vlastitim manjinskim statusom. Taj manjinski identitet vodi do dodatnih stresora povezanih s pojedinčevim viđenjem sebe kao stigmatizirane i obezvrijeđene manjine (Miller i Major, 2000, prema Meyer, 2007). Osim toga, karakteristike manjinskog identiteta mogu pojačati ili oslabiti utjecaj stresa, pri čemu LGB identitet može biti i izvor snage (Meyer, 2007).

Model manjinskog stresa ističe utjecaj diskriminacije na mentalno zdravlje i kvalitetu života diskriminiranih. Bränström (2017) istražuje razlike u stanju mentalnog zdravlja LGBTQ+ osoba u odnosu na heteroseksualne osobe, a rezultati istraživanja pokazuju da LGBTQ+ osobe imaju značajno povećan rizik od lošijeg mentalnog zdravlja, što je vidljivo u broju slučajeva liječenja poremećaja raspoloženja, anksioznih poremećaja, poremećaja povezanih s ovisnostima te liječenja antidepresivima. Ovo je istraživanje također dokazalo utjecaj manjinskih stresora poput izloženosti viktimizaciji, prijetnji od napada te manjka društvene potpore na razlike u stanju mentalnog zdravlja (Bränström, 2017). Istraživanje manjinskih stresora kod biseksualnih žena pokazuje rezultate koji ovise o broju i/ili rodu partnera te iskustvima binegativnosti, no više manjinskih stresora povezano je s istaknutijim simptomima depresije i težim posljedicama konzumacije alkohola (Molina i sur., 2015).

Mays i Cochran (2001) istraživale su vezu između mentalnog zdravlja i percipirane diskriminacije kod homoseksualnih i biseksualnih osoba u Sjedinjenim Američkim Državama te rezultati istraživanja pokazuju da je 62,5 % homoseksualnih i biseksualnih ispitanika izjavilo da im diskriminacija otežava život u odnosu na 23,1 % heteroseksualnih ispitanika. Nadalje, 55,2 %

homoseksualnih i biseksualnih ispitanika navelo je da ih diskriminacija ometa u vođenju punog i produktivnog života u odnosu na 20,5 % heteroseksualnih ispitanika (Mays i Cochran, 2001). Ipak, važno je istaknuti da, iako su svi ispitanici relativno često doživljavali diskriminatorna iskustva, ona su češća kod homoseksualnih i biseksualnih ispitanika te imaju štetni utjecaj na njihovo mentalno zdravlje (Mays i Cochran, 2001). Istraživanje LGBTQ+ osoba u Kanadi pokazuje da u odnosu na heteroseksualne ispitanike češće navode da su im životi stresni, a osjećaj pripadanja lokalnoj zajednici slab (Pakula i sur., 2016). Osim toga, pokazalo se da biseksualne osobe imaju najviše problema s mentalnim zdravljem, a pretpostavlja se da je uzrok dvostruka diskriminacija, tj. homofobija i bifobija, te slabija povezanost s LGBTQ+ zajednicom (Pakula i sur., 2016).

Diskriminacija protiv LGBTQ+ osoba može eskalirati te dolazi do počinjenja zločina iz mržnje. Zločin iz mržnje definira se kao „nezakonito, nasilno, destruktivno ili prijeteće ponašanje kod kojeg je počinitelj motiviran predrasudama prema društvenoj skupini kojoj žrtva navodno pripada“ (Green i sur., 2001, str. 480). Osim nasilnog ponašanja, definicija zločina iz mržnje uključuje i zločine uništavanja imovine, uznemiravanja te neovlaštenog ulaska na tuđi posjed (Green i sur., 2001). Zločini iz mržnje vrše se nad društvenim skupinama koje dijele zajedničko obilježje poput „prave ili percipirane rase, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, boje kože, vjere, spola, dobi, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, seksualne orijentacije ili drugog sličnog faktora“ (OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2005, str. 12). Zločini iz mržnje na temelju seksualne orijentacije pojedinca vrše se nad članovima LGBTQ+ zajednice. Žrtva zločina iz mržnje odabrana je zbog pripadnosti LGBTQ+ zajednici te, iako se napad direktno vrši nad određenom žrtvom, to je zapravo napad na cijelu zajednicu i sve njezine članove.

2.6. *Razvoj LGBTQ+ identiteta*

LGBTQ+ osobe svoj seksualni i/ili rodni identitet razvijaju tijekom određenog razdoblja te prolaze kroz faze koje su mnogima zajedničke ili slične u nekim aspektima. Iako je razvoj LGBTQ+ identiteta za svakog pojedinca jedinstveni i drugačiji, stručnjaci pokušavaju stvoriti modele koji obuhvaćaju glavne prekretnice u tom procesu.

Postoje mnoge teorije razvoja identiteta homoseksualnih osoba, a jedna od najpoznatijih je model Vivienne Cass koji je stvorila tijekom kliničkih ispitivanja homoseksualnih osoba. Cass (1979) svoj model dijeli u šest faza:

1. Zbunjenost oko identiteta – osvješćivanje relevantnosti homoseksualnosti za ponašanje, razmišljanje i osjećaje pojedinca
2. Uspoređivanje identiteta – shvaćanje da je pojedinac možda homoseksualan i suočavanje s društvenim otuđenjem i dalje se predstavljajući heteroseksualno
3. Toleriranje identiteta – shvaćanje da je pojedinac vjerojatno homoseksualan i istraživanje homoseksualne kulture kroz kontakt s drugim homoseksualnim osobama
4. Prihvatanje identiteta – prihvatanje vlastite homoseksualnosti i uključivanje u homoseksualnu zajednicu
5. Ponos na identitet – potpuno uključivanje u homoseksualnu zajednicu koja stvara osjećaj pripadnosti i aktivizam u suočavanju s uvriježenim institucijama, kao i otkrivanje svoje seksualne orijentacije drugima
6. Sinteza identiteta – integracija vlastite homoseksualnosti s ostalim važnim aspektima svog identiteta gdje postaje samo njegov dio, a ne jedini fokus.

U svakoj fazi navedenog procesa moguće je ograničavanje identiteta, tj. pojedinac ga može odlučiti prestati dalje razvijati jer u ovom procesu ima aktivnu ulogu (Cass, 1979). Iako je Cassin model sveobuhvatan pokušaj shvaćanja nastanka homoseksualnog identiteta, kritiziran je jer ne uzima u obzir socijalno-kulturne faktore. Kaufman i Johnson (2004) navode da Cassin model ne uzima u obzir situacijsku složenost kod otkrivanja homoseksualnog identiteta drugima te način na koji se suočavaju sa stigmatizacijom. Osim toga, kritike su također usmjerene na činjenicu da ovaj model proces formiranja identiteta prikazuje linearno s fokusom na krajnji ishod, da se umanjuje važnost društvenog konteksta, da je borba protiv stigmatizacije doživotan proces te da postoje značajne razlike u iskustvima pojedinaca zbog konteksta, rase, etničke pripadnosti, roda, kulture ili društvene klase (Kaufman i Johnson, 2004).

Drugi poznati model predložio je Eli Coleman. Njegov se model više fokusira na sam proces *coming outa*, a sastoji se od pet faza (Coleman, 1982):

1. Prije *coming outa* – podsvjesna identifikacija s homoseksualnošću koja kod djece vodi do negativnih osjećaja

2. *Coming out* – identificiranje vlastitih homoseksualnih osjećaja u adolescentskoj dobi i traženje potpore od strane drugih
3. Istraživanje – eksperimentiranje s novom seksualnom orijentacijom
4. Prve veze – traženje stabilnijih odnosa zbog želje za bliskošću te ulaganje u veze koje karakterizira emocionalna i fizička privlačnost
5. Integracija – spajanje javnog i privatnog identiteta u jedno te spremnost na ozbiljne veze.

Prema Cassinom modelu razvoja identiteta homoseksualnih osoba, Devor (2004) predstavlja model razvoja identiteta transseksualnih osoba (većinom onih koje idu prema prilagodbi spola iz ženskog u muški) koji se temelji na 14 faza:

1. Trajna anksioznost – neusmjerena nelagoda zbog svog spola i roda
2. Zbunjenost oko prvobitno dodijeljenog spolnog i rodnog identiteta – sumnje u njegovu prikladnost
3. Usporedba prvobitno dodijeljenog spolnog i rodnog identiteta – traženje i razmatranje alternativnih rodnih identiteta
4. Otkriće transseksualnosti ili transrodnosti – saznanje o njihovom postojanju
5. Zbunjenost oko transseksualnog ili transrodnog identiteta – sumnja u autentičnost vlastitog identiteta
6. Usporedba transseksualnog ili transrodnog identiteta – isprobavanje identiteta kroz referentne skupine
7. Toleriranje transseksualnog ili transrodnog identiteta – prepoznavanje svog identiteta kao vjerojatno transseksualnog ili transrodnog
8. Odgađanje prije prihvatanja transseksualnog ili transrodnog identiteta – čekanje promjene okolnosti i traženje potvrde transseksualnog ili transrodnog identiteta
9. Prihvatanje transseksualnog ili transrodnog identiteta – transseksualni ili transrodni identitet je utvrđen
10. Odgađanje prije tranzicije – produbljivanje transseksualnog identiteta, odbacivanje prijašnjeg identiteta i priprema za tranziciju
11. Tranzicija – prilagodba spola i roda
12. Prihvatanje posttranzicijskog spolnog i rodnog identiteta – utvrđen posttranzicijski identitet

13. Integracija – transseksualnost je većinom nevidljiva
14. Ponos identitetom – osoba je javno transseksualna.

Na razvoj LGBTQ+ identiteta osobe utječe i reprezentacija LGBTQ+ osobe ili manjak iste u medijima (na televiziji, na radiju, u videoigrama, u glazbi), književnosti ili u stvarnosti. Cook (2018) analizira reprezentaciju LGBTQ+ osoba u televizijskim serijama na *streaming* platformama te zaključuje da se reprezentacija od 2001. godine povećala te da LGBTQ+ osobe na televiziji izražavaju više nježnosti, no navodi da je još uvijek manje reprezentacije biseksualnih i transrodnih osoba od homoseksualnih osoba. Creager (2019) analizira filmove na Netflixu te dolazi do rezultata da tekstovi za neheteroseksualne parove imitiraju heteroseksualne parove te forsiraju određeni model *queer* odnosa. To doprinosi netočnom prikazu homoseksualnih odnosa te ojačava stereotipe (Creager, 2019). Alexander (2002) govori o reprezentaciji LGBTQ+ osoba na Internetu u njegovim počecima koristeći tada inovativne alate poput kombinacija teksta i slika, kao i linkova na druge web-stranice. Magrath (2020) kroz 12 polustrukturiranih intervjua s gej sportskim novinarima istražuje LGBTQ+ reprezentaciju u svijetu sporta. Rezultati pokazuju da su, usprkos kontinuiranoj prisutnosti heteroseksizma, svi sudionici kolegama otkrili svoj LGBTQ+ identitet te su skoro svi bili bezuvjetno prihvaćeni.

2.7. *Coming out proces*

Engleski termin „coming out (of the closet)“ ili „izlazak iz ormara“ odnosi se na proces u kojem LGBTQ+ osobe drugima otkrivaju svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni/spolni identitet. Riječ „ormar“ simbolički predstavlja prikrivanje pravog identiteta pojedinca. *Coming out* može biti vrlo težak proces jer osoba istovremeno svoj identitet otkriva i samoj sebi jer se suočava s činjenicom da je drugačija, no takvo važno priznanje također može donijeti olakšanje i povećati samopouzdanje (Čaušević i sur., 2012).

Strah od diskriminacije, predrasuda, neodobravanja i kritiziranja članovima LGBTQ+ zajednice uvelike otežava proces *coming outa*. Otkrivanje vlastite seksualne orijentacije u pretežito netolerantnom društvu osobu stavlja na ranjivu poziciju. Pripadnost LGBTQ+ zajednici u takvoj okolini osobu može učiniti žrtvom neke vrste nasilja te njegovu sigurnost i slobodu izražavanja dovesti u opasnost. Zbog toga neke LGBTQ+ osobe odluče svoj seksualni identitet zadržati u

tajnosti, a neke ga otkriju u ograničenoj mjeri ili samo određenim osobama. Ipak, to osobu prisiljava na vođenje dvostrukog života, što pojačava stres i opasnost od slučajnog otkrivanja.

Procjena rizika prije *coming outa* posebno je važna za mlade osobe koje se oslanjaju na roditelje ili druge odrasle osobe zbog mogućnosti gubitka njihove financijske potpore i/ili mjesta stanovanja. Prije otkrivanja svoje seksualne orijentacije treba promisliti kakve roditelji imaju stavove o LGBTQ+ temama, kakav odnos pojedinac ima s roditeljima te kakve opcije ima u slučaju neprihvatanja od strane roditelja. Neki roditelji isprva reagiraju negativno ili imaju pomiješane osjećaje, ali kasnije prihvate i/ili podržavaju svoje dijete. Nakon *coming outa* djeteta, roditelji obično prolaze kroz sljedeće faze: šok i negiranje, krivnja, izražavanje osjećaja te prihvatanje odluka (Lezbijska organizacija Rijeka 'LORI', 2011). Neke LGBTQ+ osobe kroz *coming out* proces s roditeljima prolaze dvaput. Do toga dolazi kada roditelji prvi puta ne iskažu prihvatanje, što negativno utječe na samopouzdanje pojedinca, kao i na njihovu vezu s roditeljima. Prema istraživanju Denes i Afifi (2014), većina je ispitanika roditeljima otkrili svoj identitet i drugi put jer su prvi put odbili prihvatiti njihovu seksualnu orijentaciju, kao i pokazati da njihov identitet nije promjenjiv te poboljšati odnos s roditeljima koji nakon prvog *coming outa* nije bio zadovoljavajući.

Usprkos mogućim negativnim posljedicama *coming outa*, prikrivanje seksualnog identiteta nije lako i stvara mnoge probleme. Briga zbog skrivanja seksualne orijentacije uzrokuje stres, a obične i svakodnevne situacije postaju potencijalno opasne zbog straha od slučajnog spominjanja istospolnog partnera i neželjenog otkrivanja svog identiteta (Lezbijska organizacija Rijeka 'LORI', 2011). Zato se LGBTQ+ osobe pred odlukom otkrivanja svoje seksualne orijentacije ponekad suočavaju s dvije jednako nezadovoljavajuće opcije: živjeti neispunjen život u strahu i laži ili živjeti u osudi, neprihvatanju i odbacivanju (Lezbijska organizacija Rijeka 'LORI', 2011). Osim toga, *coming out* proces nije nešto što se jednom obavi i tad završava. LGBTQ+ osobe svoj seksualni identitet moraju otkrivati novim osobama tijekom cijelog života i u različitim situacijama i sferama.

Ipak, bez obzira na to što je *coming out* proces prožet potencijalno negativnim iskustvima i stvarnim opasnostima, suprotstavljanje opresiji društva i život u slobodi i neskrivanju LGBTQ+ osobama donose značajne prednosti: skidanje tereta prikrivanja vlastitog identiteta, sloboda bivanja onim što jesi, aktivno sudjelovanje u LGBTQ+ zajednici, upoznavanje drugih LGBTQ+

osoba, borba protiv stereotipa i predrasuda, pomaganje drugim LGBTQ+ osobama... Otkrivanje svog pravog identiteta oslobađajući je osjećaj koji vodi do povećanja samopouzdanja i ponosa na samog sebe. Javlja se osjećaj olakšanja jer osoba istinski upravlja svojim životom bez pretvaranja i skrivanja. Nadalje, *coming out* ne utječe pozitivno samo na pojedinca, već pokreće promjene i u širem društvenom poimanju LGBTQ+ zajednice. Osobe koje znaju LGBTQ+ osobe imaju pozitivnije stavove i manje predrasuda pa ponos vlastitim identitetom utječe i na smanjenje diskriminacije u društvu (Lezbijska organizacija Rijeka 'LORI', 2011).

2.8. LGBTQ+ zajednica u Hrvatskoj

LGBTQ+ zajednica postoji i u Hrvatskoj te kroz godine sve više koristi svoj glas i promiče prihvaćanje. Ipak, netolerancija i diskriminacija još su uvijek prepreke s kojima se susreće od ranih dana svoga postojanja. Kamenov i sur. (2016) ukratko prikazuju odnos prema homoseksualnosti u Jugoslaviji i Hrvatskoj počevši od šezdesetih godina 20. stoljeća kad se u SFRJ počinje javljati tema seksualnosti, dok sedamdesetih godina skupina akademika na Sveučilištu u Ljubljani potiče dekriminalizaciju homoseksualnosti. Navode da osamdesetih godina u Sloveniji nastaju prve LGBTQ+ skupine, a neke nacionalne novine pozitivno pišu o homoseksualnosti. Nastavljaju da se devedesetih godina osniva nevladina organizacija LIGMA (Lesbian and Gay Men Action) za promicanje prava LGBTQ+ zajednice i povezivanje s inozemnim udrugama, a s političkog gledišta LGBTQ+ osobe nisu se zakonski progonile, ali ni podržavale. Važan iskorak u javnom promicanju prava LGBTQ+ osoba napravljen je 29. lipnja 2002. godine organizacijom prve zagrebačke Povorke ponosa, nakon koje se one svake godine održavaju u Zagrebu, Splitu i Osijeku (Kamenov i sur., 2016).

Usprkos sve većoj edukaciji o pravima LGBTQ+ zajednice i promicanju prihvaćanja i tolerancije, diskriminacija protiv LGBTQ+ osoba u Hrvatskoj još je uvijek prisutna u privatnom životu, kao i u poslovnom. Rezultati istraživanja Agencije Europske unije za temeljna prava pokazuju da je 60% hrvatskih ispitanika izjavilo da su bili diskriminirani ili uznemiravani na temelju seksualne orijentacije u proteklih 12 mjeseci, što Hrvatsku stavlja na drugo mjesto od 28 država po broju ispitanika koji su na ovo pitanje odgovorili pozitivno (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).

U Republici Hrvatskoj na snazi su zakoni koji zabranjuju diskriminaciju na temelju seksualne orijentacije te oni koji uređuju prava LGBTQ+ osoba. Najprije je 2003. godine donesen Zakon o istospolnim zajednicama. Njime su LGBTQ+ osobe dobile pravo na uzdržavanje partnera, pravo na stjecanje i uređivanje međusobnih odnosa u svezi imovine te pravo na uzajamno pomaganje (Zakon o istospolnim zajednicama NN 116/03). Ovim se zakonom ujedno zabranjuje diskriminacija na osnovi istospolne zajednice i homoseksualne orijentacije (Zakon o istospolnim zajednicama NN 116/03). Godine 2014. na snagu stupa Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola kojim se danas reguliraju prava LGBTQ+ osoba. Ovaj zakon osobama istog spola daje pravo registrirati svoje životno partnerstvo, što im donosi pravo na uzdržavanje partnera, pravo na uzajamno pomaganje te mogu imati partnersku stečevinu i vlastitu imovinu (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola NN 92/14 (NN 98/19)). Zakonom se također zabranjuje diskriminacija na temelju seksualne orijentacije u radnim odnosima te javnim i tržišnim uslugama (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola NN 92/14 (NN 98/19)). Iako je pravo na sklapanje životnog partnerstva iskorak u pravima LGBTQ+ osoba, ono se u usporedbi s bračnom zajednicom razlikuje u nemogućnosti posvajanja djece, iako je moguće postati skrbnikom djeteta svog partnera.

Osim Zakona o istospolnim zajednicama i Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola koji se izričito odnose na LGBTQ+ osobe, postoji još zakona koji zabranjuju diskriminaciju na temelju seksualne orijentacije. Usprkos tome, Kamenov i sur. (2016) navode da je najproblematičnija činjenica da Ustav Republike Hrvatske eksplicitno ne zabranjuje diskriminaciju na temelju spolne orijentacije, no Zakon o suzbijanju diskriminacije koji se poziva na ustavne vrednote istu zabranjuje. Osim diskriminacije na temelju spolne orijentacije, Zakonom o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08 (NN 112/12) zabranjuje se i diskriminacija na osnovi rodnog identiteta i izražavanja.

Postoji i Zakon o ravnopravnosti spolova koji diskriminaciju na temelju spola definira kao „svako normativno ili stvarno, izravno ili neizravno razlikovanje, isključivanje ili ograničenje temeljeno na spolu kojim se otežava ili negira ravnopravno priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava muškaraca i žena u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom i svakom drugom području života“ (Zakon o ravnopravnosti spolova NN 116/03 (NN

69/17)). Njime se ujedno izričito zabranjuje diskriminacija na temelju spolne orijentacije (Zakon o ravnopravnosti spolova NN 116/03 (NN 69/17)).

Petković i Kozjak Mikić (2015) u borbi protiv diskriminacije u Hrvatskoj ističu Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje usvojen 2011. godine, kao i Radnu skupinu za praćenje zločina iz mržnje koja je pod koordinacijom Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH. Navode da je cilj Protokola unaprijediti rad nadležnih tijela koja prate postupke pokrenute zbog zločina iz mržnje te zaštititi žrtve i njihova temeljna ljudska prava koja im garantira Ustav RH, kao i međunarodni dokumenti. Cilj je Radne skupine „analizirati i pratiti implementaciju anti-diskriminacijskog zakonodavstva vezano za zločine iz mržnje, koordinirati prikupljanje podataka i međuinstitucionalnu suradnju u prevenciji zločina iz mržnje“ (Petković i Kozjak Mikić, 2015, str. 307). Promjene u Kaznenom zakonu Republike Hrvatske između ostalog potaknuli su Centar za prava seksualnih i rodnih manjina Iskorak i Lezbijska grupa Kontra s ciljem uvođenja pravne kvalifikacije zločina iz mržnje kako bi se počinitelji pravednije kažnjavali, a žrtvama davala pravodobna odšteta (Petković i Kozjak Mikić, 2015).

LGBTQ+ zajednica samo je jedna od društvenih skupina koje su meta počinitelja zločina iz mržnje, no edukacija javnosti o pravima LGBTQ+ osoba i promicanje tolerancije ključni su u suzbijanju mržnje prema ovoj zajednici. Petković i Kozjak Mikić (2015) navode da zbog toga hrvatska policija surađuje s mnogim nevladinim udrugama i aktivistima koji promiču prava LGBTQ+ osoba s ciljem sprječavanja zločina iz mržnje i diskriminacije na temelju seksualne orijentacije. Autorice objašnjavaju da LGBTQ+ udruge konkretno pomažu policiji u prijavljivanju kaznenih djela i prekršaja (kao i istraživanju neprijavljenih prekršaja), očuvanju i prikupljanju dokaza (poput pronalaženja svjedoka ili sačuvanja dokaza kod prekršaja počinjenih na internetu), radu sa žrtvama (posebice kada žrtva nije voljna ili se boji direktno surađivati s policijom) te rehabilitaciji počinitelja (kroz predavanja i radionice ili rad počinitelja u nekakvoj organizaciji za zaštitu ljudskih prava). Nadalje, kao važan iskorak u edukaciji hrvatskih policijskih službenika o LGBTQ+ zajednici i suzbijanju zločina iz mržnje protiv njezinih članova predstavljaju projekt PROGRESS „Zajedno protiv diskriminacije LGBTIQ osoba“ koji je financirala Europska Unija, a 2011. godine provele organizacije Domino (Queer Zagreb), Zagreb Pride te Centar za mirovne studije. Objašnjavaju da se projekt proveo kroz interaktivne radionice, a glavni ciljevi bili su osvještavanje o korektnoj i neuvredljivoj terminologiji, uvid u LGBTQ+ prava u kontekstu

temeljnih ljudskih prava, postavljanje uloge policijskih službenika u pokretanju kaznenog postupka, proces komunikacije sa žrtvom te pružanje odgovarajuće skrbi (Petković i Kozjak Mikić, 2015).

2.9. *LGBTQ+ zajednica na društvenim mrežama*

Razvojem interneta tijekom 21. stoljeća porasli su popularnost i broj društvenih mreža. Laka i brza povezanost koju omogućuju društvene mreže otvorila je put raznim zajednicama ljudi koji dijele iste interese, hobije, životne stilove i slično. Zbog toga je na internetu svoje mjesto pronašla i LGBTQ+ zajednica. Marginalizirane zajednice poput LGBTQ+ zajednice u stvarnom se svijetu često suočavaju s nemogućnošću slobodnog izražavanja vlastitog identiteta, razmišljanja, stavova i izgleda zbog prijetnji od fizičkog ili verbalnog napada. Društvene su mreže sigurniji prostor za komunikaciju i izražavanje svoje prave osobnosti. LGBTQ+ osobama koje u stvarnom životu drugima nisu otkrile svoj seksualni ili rodni identitet Internet predstavlja „jedini slobodni i sigurni prostor za istraživanje i propitivanje vlastitog identiteta, kroz diskusije ili kroz upoznavanje drugih osoba u sličnoj situaciji“ (Čaušević i sur., 2012, str. 187). Nadalje, internet im daje priliku za anonimnost, stvaranje web alter-ega, spajanja sa zajednicom te život bez straha (Čaušević i sur., 2012).

Lucero (2017) se u svom istraživanju bavi pitanjem je li Facebook siguran prostor za LGBTQ+ osobe u kojem se mogu slobodno izražavati i raspravljati o vlastitom rodu i seksualnosti. Rezultati pokazuju da je 75 % ispitanika rijetko ili nikad bilo žrtva nasilja na internetu, a njih je 68 % navelo da se osjećaju ugodnije kad komuniciraju preko društvenih mreža nego u licem u lice (Lucero, 2017). Iz navedenog se može zaključiti da je Facebook jedna od društvenih mreža koja LGBTQ+ osobama omogućava slobodnu komunikaciju i promišljanje o vlastitom seksualnom i rodnom identitetu.

Levinson i sur. (2020) istražuju potencijal YouTubea za stvaranje sigurnog okruženja za članove LGBTQ+ zajednice kroz analizu komentara videozapisa. Autori su tematskom analizom komentara izdvojili šest tema: dijeljenje, poistovjećivanje, traženje informacija, zahvalnost, shvaćanje i validacija. Autori navode da su korisnici najčešće dijelili osjećaje i iskustva koja su povezana s njihovim identitetom, a posebno kad su se mogli poistovjetiti s iskustvima o kojima se

govorilo u videozapisu. Osim toga su u komentarima tražili savjete ili informacije vezane za vlastiti identitet te je zbog toga YouTube imao i poučnu ulogu. Ovo je istraživanje pokazalo potencijal YouTubea za pružanje podrške mladim LGBTQ+ osobama koje traže informacije i osjećaj pripadanja zajednici (Levinson i sur., 2020).

Byron i sur. (2019) u svome se istraživanju fokusiraju na društvenu mrežu Tumblr te kroz intervju saznaju da Tumblr LGBTQ+ osobama služi za učenje i samootkrivanje. Autori navode da su ispitanici naglasili vrijednost Tumblra za LGBTQ+ korisnike, ali su istaknuli i da sadržaji mogu biti zbunjujući ili toksični. U ovom istraživanju za većinu ispitanika Tumblr predstavlja prostor za dijeljenje i učenje na platformi koja je sigurnija i anonimnija od ostalih. Teme koje se najčešće spominju kroz slike ili GIF-ove tiču se mentalnog zdravlja, gledišta o vlastitom tijelu, rasizma, politike i feminizma. Ipak, ispitanici navode i negativne strane Tumblra poput žustrih rasprava ili intenzivne emocionalne uključenosti u sadržaje (Byron i sur., 2019).

Utjecaj društvenih mreža na LGBTQ+ osobe bio je posebno značajan tijekom pandemije bolesti COVID-19. S obzirom na mjere ograničenja kretanja, mnoge su LGBTQ+ osobe ostale bez ključnih osoba, zajednica ili mjesta koje im pružaju potporu. Tijekom pandemije bolesti COVID-19 veliki je broj članova LGBTQ+ zajednice bio prisiljen na život s osobama koje ne prihvaćaju njihovu seksualnu orijentaciju ili od kojih je skrivaju. Nemogućnost izlaska iz kuće i interakcije sa zajednicom, povećana ekonomska nestabilnost i problemi u obitelji uz nedostupnost institucija poput službi za zaštitu djece, nastavnika i zdravstvenih djelatnika predstavljale su rizik za mlade LGBTQ+ osobe (Silliman Cohen i Bosk, 2020). Navedene su okolnosti negativno utjecale na mentalno zdravlje LGBTQ+ osoba, što dokazuju istraživanja.

Fish i sur. (2020) u svom su istraživanju analizirali zapise razgovora na internetskoj stranici državnog centra za potporu LGBTQ+ osoba Q Chat Space tijekom pandemije bolesti COVID-19. Osim općenitih negativnih utjecaja mjera ograničenja kretanja na mentalno zdravlje, rezultati pokazuju da su neke LGBTQ+ osobe zaglavile kod kuće s roditeljima koji ih ne podupiru ili su vrlo religiozni i homofobni te izgubile pristup sigurnim prostorima za slobodno izražavanje vlastitog identiteta, prijateljima, mrežama saveza za rod i seksualnost te školskom osoblju koje im pruža potporu (Fish i sur., 2020). Mnoge su LGBTQ+ osobe izgubile mogućnost razgovora sa psiholozima, a oni kojima je razgovor putem interneta bio moguć izbjegavali su ga zbog straha da će ih čuti roditelji (Fish i sur., 2020). Zbog toga je ulogu potpore preuzela internetska stranica Q

Chat Space, pri čijem korištenju ne postoji rizik od prisluškivanja jer sudionici koriste tekstualnu komunikaciju. Osim Q Chat Spacea koji je nudio formalnu i neformalnu potporu članovima LGBTQ+ zajednice, veze s prijateljima i zajednicom održavale su se i putem drugih internetskih stranica za razgovore, a zabilježen je i porast u oslanjanju na digitalne medije poput videozapisa, videoigara i glazbe prožete LGBTQ+ temama (Fish i sur., 2020).

2.10. LGBTQ+ zajednica na TikToku

Ova je društvena mreža nastala 2016. godine u Kini pod nazivom Douyin, a uskoro je uslijedila internacionalna inačica zvana TikTok – platforma za dijeljenje kratkih videozapisa s mogućnošću dodavanja glazbene podloge (Iqbal, 2023). Godine 2019. i 2020. TikTok je bio najpoznatija aplikacija po broju preuzimanja, a 2022. godine na njemu su zabilježene 1,4 milijarde aktivnih korisnika (Iqbal, 2023). TikTok je jedna od novijih društvenih mreža koja je postala ključna u promicanju LGBTQ+ kulture jer služi kao alat za poticanje LGBTQ+ osoba na izražavanje vlastitih stavova i širenja LGBTQ+ pokreta (Romadlon i sur., 2022).

Hiebert i Kortés-Miller (2021) metodom digitalne etnografije istražuju ulogu TikToka u životima LGBTQ+ osoba tijekom početka pandemije bolesti COVID-19. Cilj njihovog istraživanja bio je otkriti kako članovi LGBTQ+ zajednice koriste TikTok tijekom prvih mjera ograničenja kretanja od travnja do lipnja 2020. godine zbog nemogućnosti sudjelovanja u zajednici s kojom su bili u dodiru u školama, savjetovalištim ili grupama za potporu. Hiebert i Kortés-Miller (2021) uzorak su pronašle prateći oznake #LGBT, #LGBTQ, #gay, #lesbian, #trans i #comingout, kao i korisnike članove LGBTQ+ zajednice. Tematskom analizom videozapisa i komentara autorice su zaključile da prevladava sveobuhvatna tema zajednice koja pruža podršku LGBTQ+ osobama da sigurno i slobodno dijele svoja iskustva, da se povezuju s drugima te da se međusobno podupiru tijekom pandemije. Osim navedene glavne teme, autorice su razradile četiri podteme: podrška u reguliranju odnosa u obitelji, razvoj identiteta, zajednica i pripadanje te razmjena znanja i informacija. Prva se podtema ponajprije odnosi na proces *coming outa*, od straha preko otkrivanja identiteta do iskustva nakon otkrivanja, druga je podtema nastala na temelju pozitivnog utjecaja reprezentacije LGBTQ+ osoba na TikToku, treća podtema uključuje sigurno izražavanje u digitalnom okruženju, a četvrta podtema razgovore o problemima u zajednici koji se ne spominju u medijima (Hiebert i Kortés-Miller, 2021). Rezultati ovog istraživanja ukazuju na

pozitivne strane postojanja LGBTQ+ zajednice na TikToku tijekom pandemije bolesti COVID-19 i fizičke odvojenosti od osoba i skupina koje LGBTQ+ osobama pružaju podršku. Zajednica koja je nastala na TikToku pozitivno je utjecala na mentalno zdravlje LGBTQ+ osoba kroz pružanje potpore i davanje savjeta o nošenju s neprihvatanjem od strane roditelja, razvoj seksualnog i/ili rodnog identiteta i izgradnju samopouzdanja, stvaranje sigurnog digitalnog okruženja za slobodno dijeljenje iskustava i promišljanja te stvaranje bliskih odnosa s drugim članovima LGBTQ+ zajednice (Hiebert i Kortés-Miller, 2021).

Sainsbury (2021) se u svom istraživanju bavi pitanjem što članove LGBTQ+ zajednice motivira da koriste TikTok za svakodnevni aktivizam i poticanje društvenih promjena. Rezultati njezinog istraživanja pokazuju da je svakodnevni aktivizam na TikToku česta tema, a aktivisti motiviraju jedni druge da nastave objavljivati takav sadržaj. Komentari na takve videozapise pokazuju da su imali pozitivan utjecaj na gledatelje te su ih potaknuli na izlazak iz ormara ili su poboljšali razumijevanje LGBTQ+ zajednice i njihovih problema, a neki čak navode da su razmišljali o vlastitim diskriminatornim stavovima i počeli ih mijenjati (Sainsbury, 2021).

Claytor (2021) u svom radu istražuje kako TikTok utječe na *coming out* homoseksualnih muškaraca te njihova iskustva prije *coming outa* i internaliziranu seksualnu stigmatu. Autor je promatrao osam korisničkih računa na TikToku kroz njihove videozapise i komentare, a dvije su osobe dale i intervju. Rezultati su pokazali da pozitivni videozapisi gej korisnika inspiriraju ostale korisnike na dijeljenje vlastitih iskustava i savjeta te da je vjerojatnije da će gej muškarci javno otkriti svoj identitet nakon gledanja TikTok videozapisa zbog kojih lakše prihvaćaju sami sebe (Claytor, 2021).

Olivares-García (2022) istražuje može li TikTok poslužiti kao komunikacijski alat za normalizaciju i vidljivost transrodnih osoba kroz analizu deset korisničkih računa. Ovi su korisnici španjolski govornici i nisu aktivisti niti su članovi bilo kakve udruge ili institucije, već stvaraju videozapise u kojima odgovaraju na komentare ili otvoreno govore o svojem iskustvu kao transrodne osobe. Rezultati pokazuju da su korisnici započeli s plesnim videozapisima, zatim tekstualnim i na kraju u njima govore, a transrodni sadržaju na TikToku popularnijih su od istih na YouTubeu i Instagramu jer TikTok pruža više prilika za slobodno izražavanje (Olivares-García, 2022).

3. Metodologija istraživanja

3.1. Predmet i cilj istraživanja

Predmet je ovog istraživanja potencijal TikToka za stvaranje prostora LGBTQ+ inkluzivnosti. Cilj je istraživanja istražiti potencijal TikToka kao platforme za poučavanje o LGBTQ+ zajednici, promicanje pozitivnih stavova o njoj i stvaranje sigurnog *online* prostora za slobodno izražavanje LGBTQ+ osoba.

3.2. Istraživačka pitanja

Glavno istraživačko pitanje ovog istraživanja glasi: „Kakav je potencijal TikToka za stvaranje sigurnog prostora za članove LGBTQ+ zajednice?“. Iz glavnog istraživačkog pitanja proizlaze sljedeća specifična pitanja: „Koje su teme LGBTQ+ sadržaja na TikToku?“ i „Kako LGBTQ+ sadržaji na TikToku promiču inkluzivnost?“

3.3. Način provedbe istraživanja

Istraživanje je provedeno primjenom metode digitalne etnografije koja podrazumijeva tehnološki posredovanu komunikaciju i određenu verziju ili shvaćanje etnografskog istraživanja (Varis, 2016). Provedba istraživanja trajala je tri tjedna tijekom kojih sam pregledavala videozapise na TikToku sve dok se nije prikupilo dovoljno novih i relevantnih informacija. Kako bi se izbjegli rezultati koje daje već postojeći algoritam, najprije je stvoren novi korisnički račun, a zatim su se pretraživale sljedeće oznake: #lgbt, #lgbtq, #lgbtqiktok, #gay, #lesbian #trans, #comingout, #comingoutstory. Također su se počeli pratiti korisnički računi osoba koje su se izjasnile kao članovi LGBTQ+ zajednice i čiji su videozapisi odražavali LGBTQ+ teme. Tako je stvoren algoritam koji je prikazivao videozapise LGBTQ+ osoba namijenjene LGBTQ+ osobama. Videozapisi su bili ručno transkribirani, a zatim kodirani.

3.4. Uzorak

Uzorak čine videozapisi na društvenoj mreži TikTok u trajanju od 15 sekundi do deset minuta. Videozapisi su bili na engleskom jeziku te su za potrebe istraživanja prevedeni. Prikupljeno je 257 videozapisa LGBTQ+ sadržaja od kojih je u većini autor snimao sebe kako govori, dok su neki bili isključivo tekstualni. Autori većine videozapisa bili su članovi LGBTQ+ zajednice, a većina ih je svoj seksualni i/ili rodni identitet spomenula u videozapisu.

3.5. *Postupci i metode istraživanja*

Ovo istraživanje provedeno je metodom digitalne etnografije koja proizlazi iz tradicionalnog etnografskog istraživanja. Etnografskim se pristupom istražuju ljudi, njihova iskustva, svakodnevne aktivnosti, odnosi, materijalna kultura, društvena okolina i slično, dok mediji mogu biti tema istraživanja, kao i istraživačka metoda (Pink, 2016). Digitalna etnografija je pristup etnografiji koji uključuje brigu o tome kako je digitalno postalo dio materijalnog, osjetilnog i društvenog svijeta u kojem živimo te koje su implikacije za praksu etnografskog istraživanja (Pink i sur., 2016). Pink i sur. (2016) predlažu četiri ključnih načela digitalne etnografije: mnogostrukost (više načina za interakciju s digitalnim), decentraliziranje digitalnog (s ciljem potvrđivanja načina na koji su mediji neodvojivi od drugih aktivnosti), otvorenost (istraživanje nije ograničeno početkom i krajem), refleksivnost (kroz istraživačeve odnose prema digitalnom) i neortodoksnost (alternativni načini komuniciranja). Ipak, Murthy (2008) navodi da je najbolja opcija kombinacija fizičke i digitalne etnografije. Primjer ovakvog istraživanja je ono Hiebert i Kortess-Miller (2021) u kojem metodom digitalne etnografije također istražuju ulogu TikToka u stvaranju inkluzivne *online* LGBTQ+ zajednice, ali se fokusiraju na doba pandemije bolesti COVID-19. Claytor (2021) također gleda videozapise i čita komentare na TikToku. Levinson i sur. (2020) analiziraju komentare videozapisa na YouTubeu. Jenkins (2006) kao obožavatelj filmova i videoigara u svojoj knjizi eseja istražuje utjecaj medija na njihove potrošače kroz vlastitu uronjenost u taj digitalni svijet. Kroz promatranje interakcija internetskih skupina obožavatelja, autor promatra tu zajednicu dok formira, evaluira i raspravlja o svojim interpretacijama omiljenih digitalnih uradaka bez direktne kontrole ili intervencije istraživača (Jenkins, 2006). Chretien i sur. (2015) analiziraju objave studenata medicine na Twitteru uz vođenje bilješki kako bi vidjeli načine na koji ga koriste za daljnju profesionalnu edukaciju. Gehl (2014) digitalnom etnografijom istražuje takozvani *Dark Web*, stranu interneta koja nije dostupna

bez posebnog web-preglednika te pregledava javne sadržaje koje korisnici objavljuju uz dodatno provođenje intervjua.

U ovome su se istraživanju kroz digitalnu etnografiju gledali videozapisi na TikToku kako bi se upoznalo s načinom na koji LGBTQ+ zajednica komunicira i stvara odnose bez geografskih prepreka koje postoje u stvarnom svijetu. Videozapisi su bili transkribirani, a zatim kodirani te obrađeni kroz tematsku analizu podataka.

3.6. Obrada podataka

U ovom istraživanju podaci su obrađeni kroz tematsku analizu kojom se u podacima nastoji pronaći nešto važno što se odnosi na istraživačko pitanje, a ona predstavlja određenu razinu šablonskog odgovora ili značenja unutar skupa podataka (Braun i Clarke, 2006). Analiza rezultata započela je kodiranjem transkribiranih videozapisa. Kodiranjem se nastoji filtrirati i organizirati neobrađene podatke kako bi bilo lakše prepoznati uzorke ili sljedove, identificirati teme te predložiti teorije koje odgovaraju na istraživačko pitanje (Bogdan i Biklen, 1997). Kodiranje je trajalo paralelno s gledanjem videozapisa sve dok nije došlo do zasićenosti podataka, tj. sve dok kodiranje nije prestalo rezultirati novim informacijama, a podataka je bilo dovoljno za odgovor na istraživačko pitanje (Strauss i Corbin, 1997). Prvi korak bio je otvoreno kodiranje kako bi se identificirale općenitije kategorije, a zatim su se selektivnim kodiranjem kategorije spojile u nekoliko središnjih kategorija (Jeđud, 2007).

3.7. Etički aspekti istraživanja

U ovome istraživanju autori videozapisa ostaju anonimni te se spominju samo kao „korisnik“ ili „korisnica“. Njihovi demografski podaci nisu poznati, a videozapisi koje su objavili javno su dostupni svim korisnicima TikToka.

3.8. Ograničenja istraživanja

Ovo istraživanje ograničeno je nemogućnošću doznavanja demografskih podataka korisnika čiji su videozapisi analizirani. Korisnici TikToka nisu obavezni javno prikazati podatke o svojoj dobi ili mjestu stanovanja, što utječe na manjak konteksta u okviru interpretacije rezultata ovog istraživanja. Nadalje, korisnici nisu uvijek naveli vlastiti seksualni i/ili rodni identitet pa nije moguće utvrditi jesu li autori videozapisa članovi LGBTQ+ zajednice ili heteroseksualne osobe koje je podupiru. Osim toga, analizirani videozapisi nisu trajali dulje od nekoliko minuta pa dublja analiza nije bila moguća kao što bi to bilo u slučaju intervjua gdje bi ispitivačica mogla postavljati pitanja i razjasniti nedoumice.

4. Analiza i interpretacija rezultata

Tematskom analizom izdvojene su četiri glavne teme: borba protiv diskriminacije, *coming out* proces, razvoj identiteta i podrška zajednice. Iz svake od navedenih tema izdvojene su podteme koje pobliže određuju glavne teme, a one redom glase: heteronormativnost, manjak podrške roditelja, reprezentacija i sigurni prostor.

4.1. Borba protiv diskriminacije

Analizom videozapisa tema koja se najčešće javljala bila je diskriminacija LGBTQ+ osoba. Stigmatizacija i marginalizacija problemi su s kojima se LGBTQ+ osobe vrlo često susreću u stvarnosti pa stoga o istim temama raspravljaju na društvenim mrežama.

Jedan korisnik preispituje uzroke diskriminacije LGBTQ+ osoba te kaže: „Ne znam kako smo došli do faze u kojoj je postojanje *queer* osoba napad na heteroseksualne osobe koje ih okružuju.“ Korisnik izražava svoje frustracije sa zapostavljanjem nježne strane ljubavi između *queer* osoba te fokusom na zabludu da je to nešto što se radi u tajnosti. Daje primjere kad partnerica drugoj drži kosu kad joj pozli ili kad *queer* osobe žive zajedno i zajedno idu u trgovinu. Navodi da *queer* osobe svakodnevno obavljaju normalne stvari baš poput heteroseksualnih osoba, a oni ih prikazuju izopačeno.

U svom videozapisu jedan korisnik navodi da ne mari o mišljenjima prosječne cisrodne osobe o problemima transrodnih osoba što se tiče osnovnih ljudskih prava. Kaže da: „Tu nema

rasprave. Postoje ljudi koji se omalovažavaju i ljudi koji se ne omalovažavaju. Neću raspravljati o nečijem postojanju. Ovdje ne postoje dvije strane. Jedna osoba pokušava postojati, a druga je pokušava iskorijeniti. Raspravlja se o idejama, a ne ljudima. Ljudi nisu sporni.“

Jedan se korisnik osvrće na ukorijenjeni stav homofobnih osoba koji smatraju da se (LGBTQ+) seksualni identitet djeci nameće te na njega odgovara: „Mislite li na konverzijsku terapiju i kampove? Mučenje i zlostavljanje djece kako bi postali heteroseksualni? Takvo nametanje?“. U nastavku objašnjava da nametanje bilo koje seksualnosti nije moguće jer da je tako, homoseksualna bi djeca u konverzijskim kampovima postala heteroseksualna, ali se to ne događa. Homoseksualne osobe ne bi postojale, ali postoje. Kaže: „Seksualnost se određuje usprkos vanjskim utjecajima, a ne zbog njih.“ Drugi korisnik dovodi u pitanje rizike s kojima se susreću djeca u SAD-u. Kaže da djeca svakodnevno umiru zbog pucnjava u školama, no ljudi o tome ne žele razgovarati jer bi im bilo draže da im se djeca uopće ne vrate iz škole, nego da se vrate ako su gej. Ovakvom kontroverznom izjavom pokušava javnost navesti na promišljanje o vlastitim stavovima prema LGBTQ+ osobama. U nastavku objašnjava da ljudi o takvim temama ne žele razgovarati jer bi to značilo da moraju preispitati svoju inteligenciju i razlog zbog kojeg imaju takve stavove, a to nitko nije voljan učiniti.

Drugi se korisnik osvrće na ubojstvo O'Shaeja Sibleya, dvadesetogodišnjeg gej muškarca koji je bio žrtva zločina iz mržnje u SAD-u. Korisnik kaže:

Vaša homofobija ubija ljude. O'Shae Sibley je plesao. Samo je postojao kao gej crnac i uživao u životu. I zbog toga je ubijen. Upućene su mu homofobne uvrede i izboden je jer je plesao. Odgajate ubojice. Vaša netrpeljivost je ubojstvo. Ne možemo se složiti da se ne slažemo kad je u pitanju nečiji život. Ne možemo se složiti da se ne slažemo zaslužuje li netko živjeti. Homofobija je ubojstvo.

U odgovoru na diskriminirajuće odnošenje prema LGBTQ+ osobama, korisnik navodi da homoseksualnost i transrodnost nisu nikakva novost te se osvrće na stavove starijih generacija. Objasnjava:

Ne mogu podnijeti ljude koji vide transrodnu osobu i kažu da dolazi smak svijeta kao da gej, biseksualne ili transrodne osobe nisu postojale prije 2000. godine. Znaite, problem je u tome što su se starije generacije naviknule na to što ljudi ostaju u ormaru da ne znaju kako

se s time suočiti. Kad ljudi izađu iz ormara kažu da u njihovo vrijeme sve to nije postojalo. Je. Postojalo je. Samo ste bili naivni, staromodni, neobrazovani ili sve navedeno. Zato nisam ovdje da vas uvjerim da podržavate ili ne podržavate LGBTQI+ zajednicu. Tu sam samo da vam kažem da pročitati koju knjigu jer povijest njihove zajednice počinje puno prije 2000-tih.

Jedan korisnik objašnjava svoje mišljenje iz čega proizlazi transfobija. Kaže da je transfobija masovni ritual za nošenje s vlastitom boli. Smatra da je lakše vjerovati lažima o transrodnim osobama nego se suočiti s činjenicom da su ljude uvjerali da nikad neće biti dostojni biti žena ili muškarac te da u te riječi prvi put čuli od osoba koja su tvrdile da ih vole. Drugi korisnik rastući val transfobije opisuje kao tugu s kojom se ljudi ne žele suočiti, a koja nastaje zbog toga što svi ljudi pate zbog rodnih normi.

4.1.1. Heteronormativnost

Podtema koja se često javljala prilikom diskusija o diskriminaciji LGBTQ+ osoba bila je heteronormativnost. Mnogi su korisnici raspravljali o ulozi heteronormativnosti i negativnim učincima na percepciju LGBTQ+ zajednice u javnosti, kao i na viđenje vlastitog seksualnog i/ili rodnog identiteta.

Jedan je korisnik primijetio da su djeca izložena heteronormativnosti od trenutka kad krenu u školu. Također se osvrnuo na česti homofobni argument koji pretpostavlja da je izlaganje djece LGBTQ+ sadržaju uzrok prisvajanja LGBTQ+ identiteta. Objašnjava da djeca koja u školi čitaju knjige s dvjema majkama umjesto majke i oca neće odrasti i stvoriti obitelj s dvije majke ako im neheteroseksualni identitet nije urođen jer LGBTQ+ identiteti nisu zarazni.

Jedna je korisnica u promišljanju o vlastitoj vezi primijetila da internalizira heteronormativne stereotipe. Daje primjer razgovora sa svojom partnericom o potencijalnim zarukama i navodi da je očekivala da će ona morati biti ta koja će je zaprositi. Iznenadila se kad joj je partnerica priznala da je također odredila datum na koji je planira zaprositi. Poručila je LGBTQ+ zajednici da ulogu osobe koja će zaprositi partnera ne moraju preuzeti samo oni koji se prezentiraju na tipično muški način, već bilo tko bez obzira na tradicionalne heteronormativne rodne uloge.

Pojam blizak heteronormativnosti je prisilna heteroseksualnost. Korisnica objašnjava da je prisilna heteroseksualnost teorija prema kojoj se osobama od rođenja pretpostavlja i nameće heteroseksualnost. Prisilna heteroseksualnost leži na pretpostavci da je osoba heteroseksualna dok se ne dokaže drugačije, što delegitimizira *queer* identitet i pojedincima otežava identificiranje vlastitog *queer* identiteta. O prisilnoj heteroseksualnosti najčešće se govori u kontekstu iskustava lezbijki i drugih queer žena koje su se morale boriti protiv ideje da je ženama urođeno da žele i trebaju muškarce ili da se prezentiraju za njih. Korisnica naglašava da se prisilna heteroseksualnost često spominje u pričama o *coming outu* jer negativno utječe na sve seksualne i rodne identitete kroz pretpostavku da bismo svi trebali djelovati unutar binarnosti muškaraca i žena. Na pitanje kako možemo umanjiti utjecaj prisilne heteroseksualnosti odgovara: „Kroz vidljivost i podršku. Što više različitih ljudi vidimo, što više priča čujemo i što smo ravnopravniji, to ćemo se jače boriti protiv ideje da je jedino održivo postojanje heteroseksualno.“ Još jedna korisnica navodi prisilnu heteroseksualnost kao razlog zašto nije ranije shvatila da je lezbijka. Govori o svome iskustvu s vezama s muškarcima te da je hodala s 15 do 20 muškaraca u svome život prije nego što je prihvatila svoj seksualni identitet. Korisnica smatra da je heteroseksualnost nešto na što nas naša kultura prisiljava. Uspoređuje homofobni stav da možeš biti gej, ali ne to nametati drugim ljudima te ističe ironiju u tome što se heteroseksualnost ljudima neprestano nameće. Objašnjava da je u svakom filmu ili crtanom filmu koji djeca gledaju tijekom odrastanja. Heteroseksualne norme isprintane su na dječjim majicama prije nego što uopće znaju čitati ili govoriti: „zavodnik“ na majicama za dječake, „tata neće dopustiti da mi se dečki približe“ na majicama za djevojčice. Korisnica postavlja pitanje:

Što se dogodi kad želiš biti sa ženama, a od djetinjstva te uče da tvoj životni cilj mora biti romantična i seksualna veza s muškarcem? Kako to razdvojiti od onoga što stvarno želiš? Ako ste ikad pomislili da biste mogli spavati sa ženom, ali ne biti u vezi, o tome govorim. Je li razlog tome što to kroz odrastanje niste vidjeli u medijima?

Treća korisnica govori o heteronormativnosti i prisilnoj heteroseksualnosti te priznaje da se nije mogla zamisliti u neheteroseksualnoj vezi zbog manjka reprezentacije LGBTQ+ sadržaja tijekom odrastanja. Navodi da je pretpostavka da je heteroseksualnost standard u nas urođena otkad znamo za sebe te je potrebno puno vremena i truda da se takav stav dekonstruira. Priznaje da se zbog toga prvo izjasnila kao biseksualna, a tek godinama kasnije kao lezbijka. Znala je da je privlače žene,

ali nije shvaćala da je ne privlače muškarci jer je htjela da ona privlači njih. Taj osjećaj poželjnosti utjecao joj je na samopouzdanje jer je kroz heteronormativne uloge od djetinjstva uče da je njezina uloga zadovoljiti muškarca.

Slično iskustvo imala je i korisnica koja se prije otkrivanja svog lezbijskog identiteta predstavljala na način tipičan za žene pa joj je stoga bila nametnuta heteronormativna uloga udaje za muškarca, baš kao iz bajke. Tijekom školovanja je imala nekoliko veza s muškarcima, ali s njima nije pretjerano htjela provoditi vrijeme, nego je samo htjela imati partnera kako bi ostvarila san ljubavi kao iz bajke. Smatrala je da je problem u tome što još nije pronašla pravog partnera jer je u tom trenutku nisu privlačile žene. Na kraju je stupila u vezu s poznicom te su još uvijek zajedno osam godina kasnije. Korisnica je ostvarila svoj san jer navodi da joj je život s partnericom poput bajke, a to je nešto što je nekada smatrala mogućim samo uz muškog partnera. Ženama koje traže takav život iz bajke, a čini im se da ništa ne uspijeva, poručuje da ga možda samo traže na pogrešnim mjestima.

Heteronormativne rodne uloge često se primjenjuju i na lezbijske parove na temelju njihovog izgleda. Korisnica izražava svoje frustracije s pretpostavkom da „želi muškarca“ jer je privlače žene koje se predstavljaju na tradicionalno muževni način. Navodi da samo zato što se žena oblači muževnije to ne znači da želi biti muškarac. Korisnica voli biti žena, no osjeća se ugodnije u muževnijoj odjeći te ne shvaća zašto heteroseksualne osobe to ne prihvaćaju.

4.2. *Coming out proces*

Proces otkrivanja vlastitog seksualnog i/ili rodnog identiteta drugima može biti pozitivno ili negativno iskustvo, ali u svakom mu slučaju prethodi strah i iščekivanje. To je jedan od najvažnijih koraka u razvoju LGBTQ+ identiteta, ali za svakog pojedinca izgleda drugačije. Iskustva otkrivanja LGBTQ+ identiteta su raznolika pa korisnici TikToka uz vlastite priče raspravljaju i o pozitivnim i negativnim implikacijama *coming outa*.

Jedan korisnik ističe pozitivne strane *coming outa*: „*Queer* osobe doživljavaju toliko radosti. I to ne samo zbog *coming outa*, već i zbog toga da svakim danom postaješ sve više gej. A što si svakim danom više gej i *queer*, to više osjećaš da raste tvoja snaga. Nevjerojatno je.“

Neke LGBTQ+ osobe naglašavaju činjenicu da *coming out* nije nešto što se obavlja samo jednom, već je u većini slučajeva nešto što se radi više puta u životu. Korisnica se osvrće na taj problem te kaže da često razmišlja o tome da biti lezbijka nije „normalno“ i budući da se predstavlja na tipično ženstveni način shvaća da joj ljudi automatski pripisuju heteroseksualni identitet. Zbog toga mora otkriti svoj LGBTQ+ identitet svakoj novoj osobi te će kroz *coming out* proces morati iznova prolaziti cijeli život. Druga korisnica ima slična iskustva jer muškarci često pretpostavljaju da je heteroseksualna. Čak i kad im otkrije da je lezbijka, njihov se razgovor još uvijek fokusira na muškarce i na razloge zašto je ne privlače. Kaže da muškarci druge muškarce stavljaju u centar pažnje te je frustrira što ne mogu shvatiti da se ne radi sve o njima.

Jedna korisnica govori o osjećaju prisile da ljudima otkrije svoj LGBTQ+ identitet. Kaže da shvaća da je sve starija te se neće moći zauvijek skrivati iza rečenice „Fokusiram se na sebe.“ kao ispriku za manjak romantičnih veza. Boji se da će ljudi početi povezivati konce i shvatiti da je lezbijka.

Ponekad osobe ne uspiju same drugim otkriti svoj LGBTQ+ identitet jer im netko uzme tu opciju i prisilno ih *outa*. Korisnik koji je doživio takvu situaciju objašnjava da se sa 17 godina počeo dopisivati s 22-godišnjim muškarcem te je sve bilo u redu dok se nisu upoznali. Ispalo je da je taj muškarac 45-godišnjak koji je koristio tuđe slike. Nakon što ga je korisnik odbio odlučio mu se zbog toga osvetiti i podijeliti njihove privatne poruke. Cijela je škola tad saznala da je korisnik gej, no umjesto da to poriče, on je odlučio javno otkriti svoj identitet. Iako još nije bio spreman za *coming out*, korisnik objašnjava da je na kraju sve ispalo dobro jer je tad lakše prihvatio svoj identitet i osjećao se ugodno u svojoj koži.

Kroz razmišljanje o vlastitom *coming out* procesu druga korisnica navodi da otkrivanje svog seksualnog identiteta obitelji i prijateljima nije bilo ni upola teško kao priznavanje vlastitog identiteta samoj sebi.

Druga korisnica razmišlja o razlozima za i protiv otkrivanja svog LGBTQ+ identiteta. Pod razloge za tajenje identiteta navodi strah od neprihvatanja, strah od kvarenja odnosa s prijateljima i obitelji te strah od javne diskriminacije, a razlozi da ga otkrije su trenutne loše strategije za suočavanje sa stresom, usamljenost i depresija i osjećaj da je nitko ne razumije.

Postoje i negativne strane *coming outa* koje naglašava jedan korisnik. Kaže da ga nitko nije pripremio na to da će nakon što javno otkrije svoj identitet i počinje se identificirati s LGBTQ+ zajednicom početi primjećivati mikroagresije homofobije i transfobije koje se svakodnevno događaju oko njega. U nastavku pobliže objašnjava svoja razmišljanja: „Imao sam snažan osjećaj nepravde i razmišljao o tome da LGBTQ+ osobe to ne bi trebale trpjeti. A onda sam shvatio da sam ja jedan od njih i ja ću to morati trpjeti.“ U razgovoru s drugim članovima LGBTQ+ zajednice shvatio je da je to dio svakodnevnog života. Na to odgovara: „Teško je shvatiti da će ti nakon *coming outa* prema standardima društva život biti uništen i onda odlučiti podići glavu i nastaviti dalje biti osoba koja jesi jer nemaš drugog izbora.“ Svim članovima LGBTQ+ zajednice poručuje da s vremenom postane lakše, ali da je važno paziti na vlastitu sigurnost.

Jedna korisnica navodi što je naučila nakon što je ljudima otkrila da je lezbijka. Prvo kaže da je važno obitelji dati vremena da razmisle o svojim osjećajima i shvate njezine jer su vjerojatno u šoku. Zatim upozorava da će ljudi imati svoja mišljenja bez obzira na njezine pokušaje kontroliranja istih i da se u takvim situacijama bolje ne uzrujavati. Na kraju se osvrće na viđenje sebe te kaže da njezin vlastiti um može biti opasno mjesto. Savjetuje da je bolje živjeti u stvarnosti i biti prisutan te ignorirati glasove u glavi koji te pokušavaju uvjeriti da se ne uklapaš.

4.2.1. Manjak podrške roditelja

Kod odluke otkrivanja svog LGBTQ+ identiteta drugima pojedinac se često susreće s potencijalnim neprihvatanjem od strane roditelja. Takva je situacija posebice problematična ako je pojedinac maloljetan i/ili se financijski oslanja na roditelje. Negativna reakcija roditelja može rezultirati gubitkom mjesta stanovanja ili financijske potpore, a s emocionalne se strane javljaju osjećaji odbacivanja, usamljenosti i razočaranja.

Kao odgovor na videozapis gej muškarca u kojem kaže da je majci otkrio svoj identitet te da ga majka ne želi prihvatiti, korisnica koja je u prošlosti bila u poziciji te majke pojašnjava svoje tadašnje razmišljanje u nastojanju pružanja utjehe i savjeta. Navodi da ima gej sina koji joj je prije pet godina otkrio svoj identitet, a ona ga nije mogla prihvatiti. Kaže da iz vlastitog iskustva zna da se njegova majka boji jer ga ne razumije. Boji se nepoznatog jer se s tim dosad nije suočila. Kaže da ne opravdava njezino ponašanje, ali mu pokušava objasniti da njegova majka ne shvaća koliko

štete uzrokuje. Druga korisnica, majka transrodne kćeri, suočila se s istom situacijom kad isprva nije prihvatila njezin rodni identitet. Priznaje da je kćeri rekla da je to samo faza i da je zapravo dječak te nije shvaćala zašto joj kćer to radi. Sad razumije da je svoje osjećaje i reakciju stavila u centar pažnje kako bi mogla ispasti žrtva. Na taj način nije morala preuzeti odgovornost za osjećaje koje uzrokuje kod kćeri. Ove dvije majke daju uvid u razmišljanja roditelja koji ne prihvaćaju LGBTQ+ identitet svoje djece kako bi drugim korisnicima pojasnile ono što im vlastiti roditelji ne mogu, i to često iz razloga što ni sami ne razumiju vlastite osjećaje.

Jedan se korisnik pita što učiniti kada je roditeljev stav negdje u sredini – kažu da te vole i da žele nastaviti s tobom provoditi vrijeme, ali zapravo ne poštuju nijedan aspekt tvog LGBTQ+ identiteta. Još te uvijek vole, ali te zasigurno ne poštuju. U sličnoj je poziciji korisnik koji je transrodni muškarac i priča svoju priču nepotpunog prihvaćanja od strane roditelja. S 12 je godina majci otkrio da je transrodan, no ona ga još ni četiri godine kasnije nikad nije nazvala novim imenom, nije ga prihvatila te se prema njemu ne odnosi kao da transrodan. Pokušao je s njom razgovarati i izraziti da bi mu njezino prihvaćanje puno značilo, no majka mu je odgovorila da ga voli i prihvaća iako se tako ne ponaša. Ipak, rekla mu je da može biti tko želi, ali da sve dok živi pod njezinim krovom ne želi da svog mlađeg sina izlagati rodnoj ideologiji. Korisnika je ova izjava jako uzrujala jer je njegov pravi identitet njegovoj majci „rodna ideologija“ o kojoj se ne razgovara. Korisnik je majci dao do znanja da je to njegov pravi identitet i da se neće promijeniti sviđalo se to njoj ili ne. Navodi da su i takve situacije dio transrodnog iskustva i da je neprihvatanje od strane njegove majke nešto s čime će morati naučiti živjeti jer se o validnosti njegovog rodnog identiteta ne raspravlja.

4.3. Razvoj identiteta

LGBTQ+ osobe u procesu razvoja svog seksualnog i/ili rodnog identiteta prolaze kroz mnoge faze dok se ne počnu osjećati sigurno i ugodno u vlastitoj koži. To je proces pun preispitivanja samog sebe, a za otkrivanje svog identiteta drugima potrebno je proći određene prepreke. LGBTQ+ osobe dijele svoja iskustva s otkrivanjem svog identiteta te se osvrću na prošlost sa znanjima koje imaju danas.

Takav je put prošla korisnica koja nije shvatila da je lezbijka do svoje 26. godine te govori o negativnim posljedicama koje je imao tako dugi život u sjeni. Takvo otkriće u starijoj dobi čak naziva traumatičnim. Priznaje da je nakon prvog odnosa sa ženom dva tjedna nekontrolirano plakala jer je shvatila koliko se dotad osjećala nesigurno u odnosima s muškarcima dok nije shvatila da je *queer*. Kaže da je teško prihvatiti da je ne privlače muškarci jer ima osjećaj da su sve te godine boli bile nizašto. Sad kad je u zdravoj vezi sa ženom se stalno prisjeća koliko je ranije patila. Iako je sretna što je napokon shvatila tko je zaista, priznaje da „još radi na prihvaćanju prošle verzije sebe te uči živjeti s tim teretom“.

Tijekom razvoja svog identiteta jedna korisnica objašnjava da je razlog zašto je shvatila da je lezbijka, a ne biseksualna je da nije imala mnogo toga zajedničkog sa svojim biseksualnim i panseksualnim prijateljima. Zajedno su dijelili privlačnost prema ženama, no kad se razgovor okrenuo prema muškarcima, korisnica je shvatila da nije htjela da se im sviđa, već im je htjela biti nevidljiva. Za nju nikakva vrsta pažnje od strane muškaraca nije bila poželjna te im nije htjela biti privlačna ni na koji način. Kaže da joj nije bilo lako prihvatiti da je lezbijka jer se već izjasnila kao biseksualna. Promjena iz jednog LGBTQ+ identiteta u drugi predstavljala joj je izazov: „Otkriti drugima da sam biseksualna bilo je teško, a kad sam shvatila da sam zapravo lezbijka bojala sam se da me nitko neće shvatiti ozbiljno. Bojala sam se da me zbog nesigurnosti u vlastiti seksualni identitet neće smatrati validnom jer sam i sama toliko godina bila zbunjena.“ Druga se korisnica izjašnjava da je također bila zbunjena oko svog LGBTQ+ identiteta. Cijeli je život bila zainteresirana za muškarce pa joj je shvaćanje da je lezbijka bilo nepojmljivo. Nakon prvog iskustva sa ženom također je poput prve korisnice cijelu noć plakala zbog frustracije i zbuđenosti. Iz sadašnje perspektive komentira prošlost: „Kad se sad sjetim prošlih ljubavnih muka, mnoge su mi situacije puno jasnije. Sad sam zbunjena oko činjenice kako sam nekad mogla biti zbunjena oko svog seksualnog identiteta.“

LGBTQ+ osobe često poriču svoj identitet prije nego što shvate da nisu heteroseksualni. Iskustvo jedne korisnice to potvrđuje. Cijeli je život živjela pod pretpostavkom da je heteroseksualna, iako zapravo nikad nije mogla zamisliti da će život provesti s muškarcem. Zapravo, mrzila je tu pomisao, ali mislila je da je uzrok tome njezina želja za samostalnošću. Ipak, osvrće se na stvari koje iz današnje perspektive jasno ukazuju na to da je lezbijka, ali koje u trenutku nije tako percipirala: gledanje YouTube kanala o životima lezbijskih parova, sviđala joj

se učiteljica iz sedmog razreda osnovne škole, tijekom tuširanja s muškarcem je zatvarala oči i slično. U nastavku pojašnjava: „Mislila sam da svi to rade. Nisam znala da sam drugačija jer se tako nisam osjećala. Nisam preispitivala svoj seksualni identitet jer mi zbog okruženja u kojem sam živjela nije bilo ni na kraj pameti da mogu biti nešto osim heteroseksualna.“ Još se jedna korisnica prisjeća svih znakova da je oduvijek bila lezbijka, a koje tada nije smatrala neobičnima:

Smiješno mi je razmišljati o svim bolno očitim znakovima da sam bila *queer*. Kao kad sam imala leptiriće u trbuhu svaki put kad sam išla kod prijateljice, mislila sam da sam nešto loše pojela. Postala bih nervozna kad bih promatrala lutke u izlogu trgovina s donjim rubljem. Kad bi na televiziji bila lijepa djevojka uvijek bih komentirala njezinu odjeću, kosu ili šminku. Otkad se sjećam je bilo toliko znakova koje prepoznajem tek iz sadašnje perspektive.

Zbunjenost oko identiteta javlja se i kod aseksualnih osoba. Aseksualna korisnica prisjeća se prošlosti kad je mislila da je biseksualna ili panseksualna jer je „svi jednako privlače“. Druga je korisnica imala slično iskustvo. Bila je uvjerenjena da nije aromantična jer je tijekom odrastanja imala simpatije. Kasnije je shvatila da to nisu bile prave simpatije, već ih je ona karakterizirala kao osobu u razredu koja ti se najviše sviđa. Mislila je da mora odabrati jednu osobu jer su je svi uvijek ispitivali tko joj je simpatija. Zapravo joj se ta osoba nije sviđala i nije o njoj razmišljala te sigurno s njome nije htjela započeti vezu. Isti je princip primjenjivala na poznate osobe te je nikad nisu privlačile, dok su njezine prijateljice njima bile zaludene. Najvažniji aspekt bilo je to što nije vjerovala da ljudi istinski vole svoje partnere i da bi za njih učinili bilo što. Također je mislila da ljudi pretjerano reagiraju na prekide veze. Kad je zamišljala svoje vjenčanje, uvijek bi pobjegla prije nego što je rekla „da“. Shvatila je da je aromantična nakon što je bila u nekoliko veza i svi su osjećaji vrlo brzo nestali, no danas je ponosna na svoj aromantični identitet te sretno živi život bez partnera.

Jedna korisnica spominje zbunjenost oko svog identiteta u svojim tinejdžerskim godinama. Kaže da je izašla iz ormara kao lezbijka, ali je u jednom trenutka pomislila da joj se sviđa dječak iz škole. Zato je opet počela preispitivati svoju seksualnu orijentaciju, a to je rezultiralo pogoršanjem njezinog mentalnog zdravlja. Na kraju je shvatila da se njezina hiperfiksacija na tog dječaka temelji na njezinom omiljenom liku iz serije. Taj ju je dječak podsjećao na lika koji joj

pruža utjehu, no nije joj se zapravo sviđao. Zaključuje da su tinejdžerske godine turbulentno razdoblje te drugima poručuje da je u redu ako još ne znaju svoj pravi seksualni i/ili rodni identitet.

Transrodna korisnica odgovara na pitanje „Kako si znala da si žena?“ te kroz anegdotu objašnjava:

Jer sam živjela kao muškarac i mrzila svoj život. Kad malo razmisliš, to je suludo pitanje. Kako znaš koje ti je omiljeno piće? Jer si probao sva pića iz trgovine i ne sviđaju ti se. Jedino što mi uljepša dan je Cola. Zapravo, ja bih tebe trebala pitati kako ti znaš koje ti je najdraže piće. Jer za razliku od mene, probao si samo Colu. Ne znaš sviđa li ti se možda Sprite. I ako ne trebaš probati Sprite da bi znao da ti se ne sviđa, onda je još luđe pitati mene zašto mi se ne sviđa.

4.3.1. *Reprezentacija*

Mnogi su korisnici na putovanju formiranja svog LGBTQ+ identiteta naišli su na prepreke zbog manjka reprezentacije LGBTQ+ osoba i/ili pogrešne reprezentacije, bilo to u medijima, u odgojno-obrazovnom sustavu ili u svakodnevnom životu. Vidjeti nekog nalik sebi utječe na percepciju svog identiteta i može biti ključan faktor u načinu na koji svoj identitet (ne) pokazujemo.

Jedna korisnica objašnjava kako su tijekom preispitivanja njezine seksualne orijentacije na televiziji lezbijke predstavljale osobe poput Ellen DeGeneres, a ona se s njom nije mogla poistovjetiti. Kaže da nije pronašla sličnosti ni u izgledu ni u ponašanju, a nije shvaćala da ne postoji standardni set obilježja koji predstavlja određenu seksualnost. Nedovoljna reprezentacija LGBTQ+ osoba u medijima ovoj je korisnici odmogla u otkrivanju vlastitog seksualnog identiteta te produžila taj proces. Druga korisnica kritizira film *S ljubavlju, Simon* jer LGBTQ+ osobe oslikava kao lažljivce. Neotkrivanjem vlastitog identiteta pojedinac je „lagao“ prijateljima o tome da je gej. Osuđuje takve prikaze LGBTQ+ osoba koji u centar postavljaju heteroseksualne osobe i njihove stavove marginalizirajući iskustva LGBTQ+ pojedinaca.

S druge strane, korisnica navodi da su joj LGBTQ+ likovi u suvremenim serijama uvelike pomogli prihvatiti svoj identitet i osjećati se ugodno u svojoj koži. Budući da u stvarnom životu

ne vidi dovoljno LGBTQ+ reprezentacije, mediji su joj pomogli prikazati raznolikiju sliku svijeta u kojoj ima mjesta i za nju.

Drugi se korisnik osvrće na pozitivne strane LGBTQ+ iskustva koje se nedovoljno prikazuju na televiziji. Smatra da serije prikazuju puno problema s kojima se LGBTQ+ osobe suočavaju, što je dobro za širenje informacija i poučavanje javnosti, ali želi naglasiti da *queer* osobama život pruža i mnogo radosti. Jednostavne stvari poput odlaska u trgovinu, druženja s prijateljima ili odlaska u kafić. Naglašava da je mladim LGBTQ+ osobama važno pokazati da *queer* osobe cijeli život ne moraju samo patiti. Biti *queer* znači biti radostan i slobodan, a mediji to ne promiču dovoljno.

4.4. Podrška zajednice

Jedna je korisnica stvorila *online* zajednicu za LGBTQIA žene koja im pruža potporu, daje savjete te organizira izlaske i izlete kroz poruke i videopozive. Koristi TikTok kako bi pronašla nove članice i nastavila graditi svoju zajednicu. Trenutne članice također je pronašla na TikToku, što je rezultiralo novim prijateljstvima i stvaranjem sigurne okoline za izražavanje vlastitog seksualnog identiteta.

Korisnica koja promovira Povorku ponosa putem TikToka poziva svoje pratitelje da podrže pokret i predlaže nekoliko načina za to: kupovanje u trgovinama čiji su vlasnici članovi LGBTQ+ zajednice, doniranje LGBTQ+ organizacijama, gledanje LGBTQ+ filmova, čitanje LGBTQ+ knjiga, sudjelovanje na Povorkama ponosa, dizanje LGBTQ+ zastave te edukacija o LGBTQ+ povijesti i trenutnim problemima. Ističe potencijal LGBTQ+ zajednice na TikToku te je zahvalna na sigurnom okruženju koji su ovdje stvorili. Navodi da je TikTok poslužio za širenje LGBTQ+ sadržaja i poučavanje javnosti te se svojim korisničkim računom nada nastaviti tu borbu. Druga članica zahvaljuje svojim pratiteljima na podršci te se prisjeća kako je nastala njezina knjiga. Kaže da je nikad nije planirala objaviti te je pisala kako bi na papir stavila svoje osjećaje jer tad uz sebe nije imala zajednicu koja je podržava. Knjiga je nakon objave doživjela veliki uspjeh, a LGBTQ+ zajednica na TikToku tome je uvelike doprinijela.

Transrodna korisnica koja je u videozapisu otkrila svoj identitet dobila je mnogo komentara iz mržnje pa je objavila videozapis u kojem poziva članove LGBTQ+ zajednice da prate njezin

račun kako bi stvorila pozitivnije ozračje. Odaziv je bio ogroman te je uskoro objavila novi videozapis u kojem kaže: „Odgovor na moj poziv da me zapratite bio je nevjerojatan i još uvijek ne vjerujem koliko je novih ljudi na mom profilu. To me jako dirnulo pa želim svima zahvaliti što ste ovdje i dobro došli na moju stranicu. Zapratit ću što je više moguće ljudi natrag. U budućnosti ću više govoriti o svojoj tranziciji jer sam imam zajednicu koja želi čuti što imam za reći i vjerujem da će mi pružiti podršku na ovom putovanju.“

Korisnici u svojim videozapisima drugima često šalju riječi ohrabrenja i motivacije. Korisnica transrodnoj ženi poručuje: „Reći ću ti samo da si voljena, validna, predivna, zgodna i da jesi transrodna žena bez obzira na mišljenja drugih.“ Druga se korisnica obraća svima koji traže pomoć: „Moje su poruke otvorene i možete mi se obratiti kad god poželite. Bit ću vaša najbolja navijačica, vaš najbolji zagovornik, vaša najveća potpora. Bit ću što god trebate.“

Opisujući *online* zajednicu koju je našao na TikToku, korisnik kaže sljedeće: „Ova mi je zajednica poput doma. Tu je sve započelo jer sam tek na TikToku počeo prihvaćati svoj pravi identitet. Pokušavao sam naći svoje mjesto pod suncem, a u stvarnosti ga nije bilo. Bez ove zajednice možda ni ne bih bio ovdje ili zasigurno ne bih bio osoba koja sam danas.“

4.4.1. Sigurni prostor

LGBTQ+ zajednica koja je stvorena na TikToku mnogim LGBTQ+ osobama pruža jedinstveni sigurno prostor za slobodno izražavanje vlastitog seksualnog i/ili rodnog identiteta bez straha od diskriminacije i negativnih posljedica. Osjećaj zajedništva rezultira osjećajem slobode i pripadanja, a TikTok otvara mogućnosti za pronalazak takvih prostora koje LGBTQ+ osobe ponekad ne mogu pronaći u stvarnom životu.

Jedna korisnica tvrdi da se mlade LGBTQ+ osobe posebno oslanjaju na *online* prostore kao mjesta gdje mogu pronaći sigurnu zajednicu koja poštuje njihova iskustva i probleme. Navodi da su istraživanja pokazala da su *online* zajednice na prvom mjestu što se tiče prostora u kojima se mlade LGBTQ+ osobe osjećaju najsigurnije i gdje se njihov identitet smatra najvaljanijim. Mnogi su se izjasnili da im je TikTok bio spas od stvarnosti u kojoj ne dobivaju potporu od bližnjih te ne mogu pronaći zajednicu koja bi ih prihvatila. Jedna korisnica transrodnom korisniku odgovara na videozapis u kojem kaže da ga roditelji ne prihvaćaju te mu poručuje:

Želim da znaš da je tvoj identitet validan. Sviđa mi se tvoje novo ime i znam da si transrodan. Znam da nećeš promijeniti mišljenje jer to učini samo 1% transrodnih osoba. Ovo je tvoj pravi identitet i želim da ga prihvatiš. Želim da voliš samog sebe bez obzira na to što ti ljudi kojima si okružen govore da ne bi smio biti ono što jesi. Ovo je siguran prostor i mi te podržavamo. Ako ti okolina to ne dopušta, ovdje slobodno možeš biti svoj kako bi s vremenom izgradio samopouzdanje da u stvarnom svijetu budeš ono što zbilja jesi.

5. Rasprava

Nakon analize rezultata, četiri teme i podteme karakteriziraju diskurs LGBTQ+ zajednice na društvenoj mreži TikTok i daju uvid u njegov potencijal. Bez obzira na njihovu situaciju u stvarnom svijetu, rezultati pokazuju da virtualni svijet LGBTQ+ osobama pruža priliku da budu dio inkluzivne *online* zajednice.

Susretanje s diskriminatornim stavovima neizbježan je aspekt života LGBTQ+ osoba koja ih često sprečava od življenja svojeg pravog seksualnog i/ili rodnog identiteta. LGBTQ+ osobe koriste TikTok kako bi pronašle zajednicu slobodnu od diskriminacije, ali i kao sredstvo za borbu protiv stigmatizacije i marginalizacije u *online* prostorima i u stvarnosti. Kramarae i Spender (2000) navode da heteroseksualnost pretpostavlja određene rodne uloge, a Robinson (2016) nastavlja da takve pretpostavke legitimiziraju diskriminaciju, što su kroz svoja iskustva potvrdili korisnici u ovom istraživanju. Heteronormativnost iz koje se LGBTQ+ osobe moraju probiti kako bi otkrile i/ili prihvatile svoj identitet jedan je od prvih oblika diskriminacije s kojim se susreću od djetinjstva. Iskustva LGBTQ+ korisnika TikToka također reflektiraju karakteristike Meyerovog (2007) modela manjinskog stresa. Negativna iskustva s manjinskim stresorima rezultiraju negativnom percepcijom vlastitog manjinskog identiteta. Korisnici su naveli manjak društvene potpore kao manjinski stresor koji je uvelike utjecao na njihovo mentalno zdravlje, što je u skladu s rezultatima istraživanja Bränströma (2017). Jedan se korisnik osvrće na ubojstvo O'Shaeja Sibleyja, koje bi prema njemu, kao i prema Green i sur. (2001) bilo definirano kao zločin iz mržnje prema LGBTQ+ osobama motiviran predrasudama na temelju seksualne orijentacije. Rezultati ovog istraživanja pokazali su da se korisnici TikToka u borbi protiv diskriminacije služe širenjem informacija, opovrgavanjem dezinformacija te pobijanjem stereotipa i diskriminatornih stavova dijeljenjem vlastitih iskustava, promišljanja i osjećaja.

Jedan od najvažnijih koraka u prihvaćanju vlastitog identiteta kod LGBTQ+ osoba je *coming out* proces, stoga činjenica da je to jedna od najčešćih tema videozapisa na TikToku ne začuđuje. Tvrdnju Čaušević i sur. (2012) da *coming out* ima negativne strane suočavanja s tim da je osoba drugačija i pozitivne strane poput donošenja olakšanja i povećanja samopouzdanja potvrđuju izjave korisnika TikToka. Mnogi dijele svoje strahove i sumnje prije otkrivanja svog identiteta drugima, dok ostali ističu pozitivne posljedice istog te bodre i vode druge korisnike u njihovim *coming out* procesima. Jedan od najvećih prepreka s kojima se suočavaju oni koji žele

drugima otkriti svoj LGBTQ+ identitet je neprihvaćanje od strane roditelja, što predstavlja još veći problem onima koji su maloljetni. Zanimljivo je čuti stranu roditelja koji isprva nisu prihvatili identitet svog djeteta, ali su kasnije promijenili mišljenje, a sad stvaraju videozapise kojima se obraćaju i djeci i roditeljima kako bi objasnili svoja stajališta i pomogli objema stranama da shvate jedni druge. Faze kroz koje prolaze roditelji djeteta koje im je otkrilo svoj LGBTQ+ identitet koje navodi Lezbijska organizacija Rijeka 'LORI' (2011) javljaju se i u videozapisima samorefleksija roditelja. Potvrđeni su i rezultati istraživanja Denes i Afifi (2014) u kojima su pojedinci roditeljima morali dvaput otkriti svoj identitet jer ih prvi puta nisu podržali i nisu vjerovali da se neće promijeniti. Manjak potpore roditelja imao je negativne utjecaje na mentalno zdravlje njihove djece te je bio velika prepreka u potpunom prihvaćanju vlastitog LGBTQ+ identiteta.

Modeli razvoja identiteta homoseksualnih osoba autorice Cass (1979) i autora Colemana (1982) u mnogim se točkama podudaraju s iskustvima otkrivanja LGBTQ+ identiteta korisnika TikToka. Početne faze karakterizira zbunjenost i nesigurnost, a većina korisnika tada pretpostavlja da je heteroseksualna te pokušava prolaziti kroz život i odnose iz tog stajališta, što rezultira potiskivanjem negativnih osjećaja. Tada korisnici navode da se u njima počinje javljati sumnja da nisu heteroseksualni te naviru naznake identifikacije s LGBTQ+ identitetom. Otkrivanjem svog novog identiteta korisnici opisuju iskustva prvih LGBTQ+ odnosa u kojima su istraživali vlastiti identitet prije nego što su ga posve prihvatili. Nakon prihvaćanja svog identiteta i pridruživanja LGBTQ+ zajednici korisnici navode pozitivne osjećaje slobode, ponosa i rastućeg samopouzdanja. LGBTQ+ zajednica na TikToku mnogima je pomogla prihvatiti svoj identitet i ponosno se i potpuno identificirati kao ono što zbilja jesu, a oni koji su postigli tu razinu pokušavaju pozitivno utjecati na druge korisnike te im pružiti pomoć i podršku u njihovom razvoju LGBTQ+ identiteta. Kroz sličan proces prolaze i transrodne osobe čija iskustva objašnjava Devorov (2004) model razvoja identiteta transseksualnih osoba, a potvrđuje transrodna korisnica koja sarkastičnom anegdotom odgovara na diskriminatorno pitanje o otkrivanju njezinog identiteta. Prepreka u prihvaćanju svog LGBTQ+ identiteta bio je manjak reprezentacije LGBTQ+ osoba koje bi im poslužile kao uzor i motivacija. Ti su rezultati potkrijepljeni istraživanjima autora Cooka (2018) koji u televizijskim serijama pronalazi manjak reprezentacije biseksualnih i transrodnih osoba, autorice Creager (2019) koja analizira stereotipne i heteronormativne prikaze odnosa homoseksualnih odnosa u filmovima te autora Magratha (2020) koji saznaje da u sportskim

okruženjima, usprkos otvorenosti prema LGBTQ+ osobama, još uvijek prevladava prisutnost heteroseksizma.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da virtualni svijet društvenih mreža, tj. specifično TikToka, služi kao siguran prostor za članove LGBTQ+ zajednice. TikTok korisnicima pruža mogućnost slobodnog izražavanja svojih stavova i vlastitog identiteta, što je rezultiralo nastankom *online* LGBTQ+ zajednice. Ključne elementi koji su to omogućili opisuju Čaušević i sur. (2012), a to je mogućnost anonimnosti, stvaranje alter-ega, ulazak u zajednicu istomišljenika te slobodno izražavanje bez straha od diskriminacije. Rezultati ovog istraživanja TikToka ukazuju na sličnost s rezultatima istraživanja drugih društvenim mreža. Autorica Lucero (2017) zaključila je da je LGBTQ+ osobama ugodnije komunicirati putem Facebooka nego licem u lice zbog anonimnosti i osjećaja slobode izražavanja, dok Levinson i sur. (2020) potvrđuju da je YouTube također siguran prostor za pružanje podrške, poučavanje kroz širenje informacija i davanje savjeta te stvaranje *online* zajednice. Rezultati istraživanja Byrona i sur. (2019) pokazuju da i Tumblr predstavlja prostor za dijeljenje iskustava i učenje o LGBTQ+ temama, ali ističu i negativne strane poput žustrih rasprava ili toksičnosti korisnika. Fish i sur. (2020) ističu važnost digitalnih prostora tijekom pandemije bolesti COVID-19 na primjeru Q Chat Spacea koji je LGBTQ+ osobama nudio potporu koju nisu mogli pronaći u stvarnom svijetu. Osim drugih društvenih mreža, autori su istraživali potencijal TikToka za stvaranje inkluzivnog prostora za članove LGBTQ+ zajednice. Hiebert i Kortés-Miller (2021) ističu ključnu ulogu TikToka u životima LGBTQ+ osoba tijekom pandemije bolesti COVID-19. U ovom se istraživanju također koristila metoda digitalne etnografije pa je zanimljivo usporediti rezultate tijekom pandemije i sada, tri godine kasnije. Glavna sveobuhvatna tema koja se javila bila je zajednica koja pruža podršku LGBTQ+ osobama, što je također jedna od tema nastalih obradom podataka u ovom istraživanju. Podteme koje su autorice navele bile su podrška u reguliranju odnosa u obitelji, razvoj identiteta, zajednica i pripadanje te razmjena znanja i informacija, dok su u ovom istraživanju identificirane teme borba protiv diskriminacije, *coming out* proces, razvoj identiteta te podrška zajednice. Jasno je da su teme iz oba istraživanja vrlo bliske te se uz podteme upotpunjuju. Ova saznanja upućuju na zaključak da se LGBTQ+ zajednica na TikToku dosljedno bavi istim problemima, tim više što svakodnevno dobiva nove članove koji se nanovo upoznaju s ovim ključnim temama. Sainsbury (2021) u svom istraživanju također dokazuje da je aktivizam LGBTQ+ korisnika na TikToku svakodnevna pojava te ističe pozitivne utjecaje na druge korisnike u aspektima motivacije, izlaska

iz ormara ili promjenu diskriminatornih stavova. Na pozitivan utjecaj LGBTQ+ zajednice na TikToku ukazuju i Claytor (2021) kroz inspiriranje gej korisnika na dijeljenje svojih iskustava i otkrivanje svog identiteta te Olivares-García (2022) kroz slobodno izražavanje transrodnih osoba koje bez straha govore o svojim iskustvima te time pozitivno utječu na druge transrodne osobe. Aktivnosti LGBTQ+ zajednice u pružanju informacija, pokretanju razgovora i pokreta, borbi protiv diskriminacije, motiviranju drugih korisnika koji još nisu potpuno prihvatili svoj seksualni i/ili rodni identitet te stvaranju okoliša u kojem se nitko ne mora bojati biti ono što je čini TikTok sigurnim prostorom za sve članove LGBTQ+ zajednice, što je posebno važno za one koji takav sigurni prostor nemaju u stvarnosti.

Prednost TikToka je nepostojanje geografskih granica koje ljudima iz svih dijelova svijeta omogućuje nesmetanu komunikaciju koja ne bi bila moguća bez digitalnih alata. S druge strane, anonimnost korisnika TikToka istraživačima oduzima mogućnost proučavanja ljudi iz određenih država kako bismo vidjeli razlike i sličnosti u njihovim LGBTQ+ zajednicama. Zato je u teorijskom dijelu više riječi o LGBTQ+ zajednici u Hrvatskoj nego u analizi rezultata jer su se geografske granice odlučile zanemariti. Osim toga, mnogi korisnici iz Hrvatske na TikToku govore engleskim jezikom te ne identificiraju otkud dolaze pa se potencijal stvaranja LGBTQ+ zajednice Hrvata smanjuje. Nakon istraživanja TikToka kao pozitivne društvene mreže za članove LGBTQ+ zajednicu, daljnja bi se istraživanja mogla usmjeriti na LGBTQ+ zajednicu Hrvata na TikToku ili drugim društvenim mrežama. Ipak, iz pregleda literature i empirijskog dijela ovog istraživanja moguće je zaključiti da TikTok kao društvena mreža služi kao sigurni prostor za inkluzivnost LGBTQ+ osoba.

6. Zaključak

U teorijskom dijelu ovog rada predstavljene su ključne definicije LGBTQ+ zajednice te je ona stavljena u kontekst digitalnog svijeta društvenih mreža. Brojna istraživanja dokazuju da društvene mreže nude pozitivno ozračje za LGBTQ+ osobe te je stoga na mnogim društvenim mrežama svoje mjesto našla i LGBTQ+ zajednica. Novija se istraživanja fokusiraju na platformu TikTok koja je veliku popularnost stekla tijekom pandemije bolesti COVID-19 kad su mnoge LGBTQ+ osobe izgubile pristup sustavima potpore u stvarnom životu te se okrenule digitalnom svijetu. Onda LGBTQ+ zajednica na TikToku raste, a rezultati istraživanja pokazuju da pozitivno utječe na svoje članove jer svi imaju priliku biti ono što jesu. Analizom rezultata ovog istraživanja ističe se izvanredan potencijal TikToka kao prostora osnaživanja, samoizražavanja i podrške zajednice za sve LGBTQ+ identitete. Analizom rezultata otkrilo se da TikTok nadilazi geografske i društvene granice te pojedincima omogućava dijeljenje svojih autentičnih priča, pritom potičući prihvaćanje i poučavanje o problemima LGBTQ+ osoba te pokrećući razgovore koji dovode u pitanje tradicionalne norme i diskriminatorne stavove. Buduća bi se istraživanja mogla dotaknuti zamki u koje se lako upada zbog TikTokovog algoritma koji generalno nudi jednu određenu vrstu videozapisa, što ne pokazuje realnu sliku cijele platforme i svih njezinih korisnika. Osim toga, valjalo bi istražiti kako utjecaj TikToka i sva znanja i informacije koje LGBTQ+ osobe preko njega nauče primijeniti u stvarnome svijetu kako bi se potaknula društvena promjena i promijenili negativni stavovi prema LGBTQ+ osobama. Ovo istraživanje pruža mogućnosti za daljnja ispitivanja jer evolucija TikToka u prostor LGBTQ+ inkluzivnosti naglašava transformativnu moć digitalnih platformi u poticanju dijaloga i rasta te zagovaranju prihvaćanja i jednakosti za sve.

7. Literatura

- Alexander, J. (2002). Queer webs: Representations of LGBT people and communities on the world wide web. *International Journal of Sexuality & Gender Studies*, 7(2-3), 77-84. <https://doi.org/10.1023/A:1015821431188>
- Almeida, J., Johnson, R. M., Corliss, H. L., Molnar, B. E., i Azrael, D. (2009). Emotional Distress Among LGBT Youth: The Influence of Perceived Discrimination Based on Sexual Orientation. *J Youth Adolescence*, 38, 1001-1014. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9397-9>
- American Psychological Association. (2008). *Answers to your questions: For a better understanding of sexual orientation and homosexuality*. Washington, DC. Preuzeto 17. lipnja 2022. s <https://www.apa.org/topics/lgbtq/orientation.pdf>
- Barker, M., Richards, C., Jones, R., Bowes-Catton, H., Plowman, T., Yockney, J., i Morgan, M. (2012). *The Bisexuality Report: Bisexual inclusion in LGBT equality and diversity*. The Open University Centre for Citizenship, Identity and Governance.
- Bogdan, R., i Biklen, S. K. (1997). *Qualitative research for education*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Borić, R. (Ur.). (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Biblioteka ONA.
- Braun, V., i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bränström, R. (2017). Minority stress factors as mediators of sexual orientation disparities in mental health treatment: a longitudinal population-based study. *J Epidemiol Community Health*, 71, 446-452. <http://dx.doi.org/10.1136/jech-2016-207943>
- Bullough, V. L. (2015). Homophobia. *glbtq, Inc.*, 1-4. Preuzeto 17. lipnja 2022. s <http://www.glbqtarchive.com/sshindex.html>
- Byron, P., Robards, B., Hanckel, B., Vivienne, S., i Churchill, B. (2019). "Hey, I'm Having These Experiences": Tumblr Use and Young People's Queer (Dis)connections. *International*

- Cass, V. (1979). Homosexual identity formation: A theoretical model. *Journal of Homosexuality*, 4(3), 219-235. https://doi.org/10.1300/J082v04n03_01
- Chretien, K. C., Tuck, M. G., Simon, M., Singh, L. O., i Kind, T. (2015). A Digital Ethnography of Medical Students who Use Twitter for Professional Development. *J GEN INTERN MED*, 30, 1673-1680. <https://doi.org/10.1007/s11606-015-3345-z>
- Claytor, M. A. (2021). *Closeted TikTok: Liminality, Internalized Stigma, and Heterotopia in the Rite of "Coming Out"* (Diplomski rad, Georgia State University, SAD). Preuzeto s https://scholarworks.gsu.edu/anthro_hontheses/20
- Coleman, E. (1982). Developmental Stages of the Coming Out Process, *Journal of Homosexuality*, 7(2-3), 31-43. https://doi.org/10.1300/J082v07n02_06
- Cook, C. (2018). *A content analysis of LGBT representation on broadcast and streaming television* (Diplomski rad, University of Tennessee at Chattanooga, SAD). Preuzeto s <https://scholar.utc.edu/honors-theses/128>
- Creager, R. L. (2019). *Sexual Scripting Through Netflix: LGBT Representation in Film* (Diplomski rad, Western Illinois University, SAD). Preuzeto s <https://www.proquest.com/docview/2296635841>
- Čaušević, J., Gavrić, S., Aganović, A., Bavčić, E., Bošnjak, E., Čuzulan, J., Čaušević, J., Čaušević, J., Boba Đekić, S., Dračo, I., Durkalić, M., Đikić, N., Đokanović, B., Gavrić, S., Huremović, L., Jugo, A., Krivokapić, B., Midžić, A., Spahić, A., Spahić, S., Svirčić, J., Šeper, L., Šuleić, M., Trbonja, N., Vasić, V., i Ždralović, A. (2012). *Pojmovnik LGBT kulture*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll.
- Denes, A., i Afifi, T. D. (2014). Coming Out Again: Exploring GLBQ Individuals' Communication with Their Parents After the First Coming Out. *Journal of GLBT Family Studies*, 10(3), 298-325. <https://doi.org/10.1080/1550428X.2013.838150>

- Devor, A. H. (2004). Witnessing and Mirroring: A Fourteen Stage Model of Transsexual Identity Formation. *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy*, 8(1-2), 41-67, https://doi.org/10.1300/J236v08n01_05
- Eisner, S. (2013). *Bi: Notes for a bisexual revolution*. Berkeley: Seal Press.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). *EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey - Main results*. Luxemburg: Publications Office of the European Union. Preuzeto 17. lipnja 2022. s <https://www.refworld.org/docid/54b3cda64.html>
- Fish, J. N., McInroy, L. B., Paceley, M. S., Williams, N. D., Henderson, S., Levine, D. S., i Edsall, R. N. (2020). "I'm Kinda Stuck at Home With Unsupportive Parents Right Now": LGBTQ Youths' Experiences With COVID-19 and the Importance of Online Support. *Journal of Adolescent Health*, 67(3), 450-452. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.06.002>
- Gehl, R. W. (2014). Power/freedom on the dark web: A digital ethnography of the Dark Web Social Network. *New Media & Society*, 18(7), 1219-1235. <https://doi.org/10.1177/1461444814554900>
- GLAAD. (bez dat.-a). *Glossary of Terms: LGBTQ*. Preuzeto 10. srpnja 2023. s <https://glaad.org/reference/terms>
- GLAAD. (bez dat.-b). *Glossary of Terms: Transgender*. Preuzeto 10. srpnja 2023. s <https://glaad.org/reference/trans-terms/>
- Green, D. P., McFalls, L. H. i Smith, J. K. (2001). Hate Crime: An Emergent Research Agenda. *Annual Review of Sociology*, 27, 479-504. <http://www.jstor.org/stable/2678630>
- Hayfield, N. (2020). *Bisexual and Pansexual Identities: Exploring and Challenging Invisibility and Invalidation*. Oxford: Routledge.
- Hiebert, A., i Kortess-Miller, K. (2021). Finding home in online community: exploring TikTok as a support for gender and sexual minority youth throughout COVID-19. *Journal of LGBT Youth*. <https://doi.org/10.1080/19361653.2021.2009953>

- Iqbal, M. (2023). *TikTok Revenue and Usage Statistics (2023)*. Preuzeto 19. srpnja 2023. s <https://www.businessofapps.com/data/tik-tok-statistics/>
- Jeđud, I. (2007). Alisa u zemlji čuda - kvalitativna metodologija i metoda utemeljene teorije. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43(2), 83-101. <https://hrcak.srce.hr/26371>
- Jenkins, H. (2006). *Fans, Bloggers, and Gamers: Exploring Participatory Culture*. New York: New York University Press.
- Kamenov, Ž., Jelić, M., Huić, A., Ćosić, A., Fogec, M., Glavaš, I., Gužvica, M., Ilić, M., Ivanković, I., Jelić, N., Jurković, E., Ladika, D., Mesić, A., Mihatović, D., Mihelčić, G., Mišak, I., Mitrović, D., Mornar, M., Beata Racz, T., Rakamarić, B., Roje, L., Roje, M., Sirotković, L., Vrbat, I., i Vuić, A. (2016). *Problemi i izazovi seksualnih manjina u Hrvatskoj*. Zagreb: FF Press.
- Katz-Wise, S. L. (2014). Sexual fluidity in young adult women and men: associations with sexual orientation and sexual identity development. *Psychology & Sexuality*, 6(2), 189-208. <https://doi.org/10.1080/19419899.2013.876445>
- Kaufman, J. M., i Johnson, C. (2004). Stigmatized Individuals and the Process of Identity. *The Sociological Quarterly*, 45(4), 807-833. <http://www.jstor.org/stable/4121211>
- Konik, J., i Stewart, A. (2004). Sexual Identity Development in the Context of Compulsory Heterosexuality. *Journal of Personality*, 72(4), 815-844. <https://doi.org/10.1111/j.0022-3506.2004.00281.x>
- Kramarae, C., i Spender, D. (Ur.). (2000). *Routledge International Encyclopedia of Women: Global Women's Issues and Knowledge*. Vol. 2. New York i London: Routledge.
- Lesbian & Gay Community Services Center. (bez dat.). *WHAT IS LGBTQIA+?* Preuzeto 10. srpnja 2023. s <https://gaycenter.org/about/lgbtq/>
- Levinson, J. A., Greenfield, P. M., i Signorelli, J. C. (2020). A Qualitative Analysis of Adolescent Responses to YouTube Videos Portraying Sexual and Gender Minority Experiences: Belonging, Community, and Information Seeking. *Front. Hum. Dyn.*, 2(598886), 1-10. <https://doi.org/10.3389/fhumd.2020.598886>

- Lezbijska organizacija Rijeka 'LORI'. (2011). *Razumjeti i podržati prihvaćanje seksualnih i rodnih manjina u obitelji*.
- Lombardi, E. (2009). Varieties of Transgender/Transsexual Lives and Their Relationship with Transphobia. *Journal of Homosexuality*, 56(8), 977-992. <https://doi.org/10.1080/00918360903275393>
- Lombardi, E. L., Wilchins, R. A., Priesing, D., i Malouf, D. (2002). Gender Violence. *Journal of Homosexuality*, 42(1), 89-101. https://doi.org/10.1300/J082v42n01_05
- Lucero, L. (2017). Safe spaces in online places: social media and LGBTQ youth. *Multicultural Education Review*, 9(2), 117-128. <https://doi.org/10.1080/2005615X.2017.1313482>
- Magrath, R. (2020). “Progress ... Slowly, but Surely”: The Sports Media Workplace, Gay Sports Journalists, and LGBT Media Representation in Sport. *Journalism Studies*, 21(2), 254-270. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2019.1639537>
- Mays, V. M., i Cochran, S. D. (2001). Mental Health Correlates of Perceived Discrimination Among Lesbian, Gay, and Bisexual Adults in the United States. *American Journal of Public Health*, 91, 1869-1876. <https://doi.org/10.2105/AJPH.91.11.1869>
- Meyer, E. (2009). Creating schools that value sexual diversity. U: S. Steinberg (Ur.), *Diversity and Multiculturalism: A Reader* (Prvo izdanje, 173-192). New York: Peter Lang.
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. *Psychological bulletin*, 129(5), 674-697. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.5.674>
- Meyer, I. H. (2007). Prejudice and Discrimination as Social Stressors. U I. H. Meyer, i M. E. Northridge (Ur.), *The Health of Sexual Minorities* (str. 242-267). Boston, MA: Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-387-31334-4_10
- Milković, M., i Štambuk, M. (2019). Kako pristupiti mjerenju seksualne orijentacije, spolnog i rodno identiteta? Preporuke za istraživanja o temama koje se odnose na LGBTIQ osobe. *Revija za sociologiju*, 49(2), 283-304. <https://doi.org/10.5613/rzs.49.2.7>

- Molina, Y., Marquez, J. H., Logan, D. E., Leeson, C. J., Balsam, K. F., i Kaysen, D. L. (2015). Current intimate relationship status, depression, and alcohol use among bisexual women: The mediating roles of bisexual-specific minority stressors. *Sex roles*, 73(1), 43-57. <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0483-z>
- Murthy, D. (2008). Digital Ethnography. *Sociology*, 42(5), 837-855. <https://doi.org/10.1177/0038038508094565>
- Olivares-García, F. J. (2022). The communication of sexual diversity in social media: TikTok and Trans Community. *International Review of Communication and Marketing Mix*, 5(1), 83-97. <https://dx.doi.org/10.12795/IROCAMM.2021.v05.i01.07>
- OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2005). *Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation, and National Initiatives*. Varšava: Sungraf. Preuzeto 17. lipnja 2022. s <https://www.osce.org/odihr/16405>
- Pakula, B., Carpiano, R. M., Ratner, P. A., i Shoveller, J. A. (2016). Life stress as a mediator and community belonging as a moderator of mood and anxiety disorders and co-occurring disorders with heavy drinking of gay, lesbian, bisexual, and heterosexual Canadians. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 51, 1181-1192. <https://doi.org/10.1007/s00127-016-1236-1>
- Petković, D., i Kozjak Mikić, Z. (2015). Aktivnosti Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske u suzbijanju diskriminacije LGBT osoba. *Kriminologija & socijalna integracija*, 23(2), 306-334. <https://hrcak.srce.hr/162569>
- Pink, S. (2016). Experience. U S. Kubitschko, i A. Kaun (Ur.), *Innovative Methods in Media and Communication Research* (str. 161-165). Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-40700-5>
- Pink, S., Horst, H., Postill, J., Hjorth, L., Lewis, T., i Tacchi, J. (2016). *Digital Ethnography: Principles and Practice*. London: Sage Publications.
- Priebe, G., i Svedin C. G. (2012). Operationalization of Three Dimensions of Sexual Orientation in a National Survey of Late Adolescents. *Journal of Sex Research*, 50(8), 727-738. <https://doi.org/10.1080/00224499.2012.713147>

- Robinson, B. A. (2016). Heteronormativity and Homonormativity. U A. Wong, M. Wickramasinghe, R. Hoogland, i N. A. Naples (Ur.), *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*. <https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss013>
- Romadlon, F. N., Ayuningtyas, G., i Sundayani, R. (2022). The Effect of LGBT's Content in Tik Tok on the Acceptance of LGBT by College Students in a Campus Environment. *MAKNA: Jurnal Kajian Komunikasi, Bahasa dan Budaya*, 10(1), 50-58. <https://doi.org/10.33558/makna.v10i1.2494>
- Rosario, M., Schrimshaw, E. W., Hunter, J., i Braun, L. (2006). Sexual identity development among lesbian, gay, and bisexual youths: Consistency and change over time. *Journal of Sex Research*, 43(1), 46-58. <https://doi.org/10.1080/00224490609552298>
- Sainsbury, C. (2021). *LGBTQ+ Content on TikTok and Everyday Activism* (Diplomski rad, Utrecht University, Nizozemska). Preuzeto s <https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/60>
- Savin-Williams, R. C. (2011). Identity Development Among Sexual-Minority Youth. U S. Schwartz, K. Luyckx, i V. Vignoles (Ur.), *Handbook of Identity Theory and Research* (str. 671-689). New York, NY: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9_28
- Seidman, S., Fischer, N., i Meeks, C. (Ur.). (2006). *Handbook of the New Sexuality Studies* (Prvo izdanje). London: Routledge.
- Silliman Cohen, R. I., i Bosk, E. A. (2020). Vulnerable Youth and the COVID-19 Pandemic. *Pediatrics*, 146(1), 1-3. <https://doi.org/10.1542/peds.2020-1306>
- Strauss, A., i Corbin, J. M. (1997). *Grounded theory in practice*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Štulhofer, A. (2004). Uvod u razumijevanje seksualne orijentacije. U: T. Nikolić, (Ur.), *Kako se orijentišemo: studija o seksualnoj orijentaciji*. Beograd: Deve.
- Varis, P. (2016). Digital ethnography. U A. Georgakopoulou, i T. Spilioti (Ur.), *The Routledge Handbook of Language and Digital Communication* (str. 55-68). Abingdon, Oxfordshire: Routledge.

Zagreb Pride. (bez dat.). *Terminologija*. Preuzeto 19. srpnja 2023. s <https://zagreb-pride.net/terminologija/>

Zakon o istospolnim zajednicama NN 116/03. Preuzeto 10. srpnja 2023. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_116_1584.html

Zakon o ravnopravnosti spolova NN 116/03 (NN 69/17). Preuzeto 10. srpnja 2023. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_116_1585.html

Zakon o suzbijanju diskriminacije NN 85/08 (NN 112/12). Preuzeto 10. srpnja 2023. s <https://www.zakon.hr/z/490/Zakon-o-suzbijanju-diskriminacije>

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola NN 92/14 (NN 98/19). Preuzeto 10. srpnja 2023. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_07_92_1836.html

8. Prilozi

Prilog 1: Odobrenje mentorice za provedbu istraživanja

Odsjek za pedagogiju
Filozofskoga fakulteta
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

ODOBRENJE ZA PROVEDBU ISTRAŽIVANJA

Studentu/studentici Lari Kalšan odobrava se provedba istraživanja pod nazivom „TikTok kao prostor LGBTQ+ inkluzivnosti: Digitalna etnografija“ i mentorstvom dr. sc. Marije Bartulović u svrhu izrade diplomskoga rada.

Temeljem uvida u nacrt istraživanja te sve instrumente i postupke čija se primjena planira, mentor potvrđuje da istraživanje udovoljava etičkim načelima propisanim Etičkim kodeksom istraživanja s djecom.

Zagreb, 30. kolovoza 2023.

Mentor:

The image shows a handwritten signature in blue ink over a circular official stamp. The stamp contains the text: "SREDNJE ŠKOLE U ZAGREBU", "ZAGREB", "IVANA LUČIĆA 3", and "FILOZOFSKI FAKULTET".